

Selectief investeringsbeleid

Over selectief investeringsbeleid wordt veel gesproken. Dat ligt ook voor de hand. Vanouds vormen de investeringen een schommelende bestedingscategorie en hun conjuncturele betekenis is groot. Ook zijn er partiële over- en onderinvesteringen. Er is een grote regionale invloed. En recent is er grote aandacht ontstaan voor de invloed van de investeringen op het milieu en op het grondstoffenverbruik.

De mogelijke doeleinden van dit beleid zijn dan ook duidelijk. Ze hangen onderling samen, al geef ik ze hier onderscheiden weer.

a. Conjunctureel is er de noodzaak van afremming en periodieke stimulering. Een dergelijke doelstelling, al lang bekend, vraagt eerder om een globaal dan om een selectief beleid.

b. Regionaal is de doelstelling een meer gelijkmatige spreiding, of beter: verdeling van investeringen in overeenstemming met de eisen van regionale politiek. Die politiek moet dan wel opnieuw worden geformuleerd: welke investeringen moeten waar worden beperkt en bevorderd?

c. Zuinigheid ten opzichte van milieu enz. is een derde eis. Algemener gezegd: het rekening houden met externe effecten, het maatschappelijk calculeren van kosten en opbrengsten.

d. Nog ruimer is de doelstelling van optimale allocatie, gezien vanuit (democratisch vast te stellen) maatschappelijke prioriteiten. Onder deze doelstelling vallen eigenlijk ook de voorgaande en ze eist natuurlijk een uitgebreide opstelling van die prioriteiten.

Ook over de instrumenten die kunnen worden gehanteerd, kan globaal wel iets worden gezegd. Het gaat hier om:

1. heffingen (en eventueel subsidies);
2. vergunningen en dus het al of niet verlenen van toestemming;
3. beheersing van het aanbod van vreemd vermogen: invloed op of zelfs algehele beheersing van de kapitaalmarkt (nationalisatie van fondsen, verzekeringswezen en banken);
4. bevordering en aanwending van spaarloon (met als nevendoeel wijziging van de vermogensverdeling);
5. vormen van collectivisering van vermogensbezit, bijv. door middel van verhoging van belastingen en successierechten.

Niet alle doeleinden behoeven te worden nagestreefd, niet alle instrumenten te worden gehanteerd.

Maar ook bij bescheiden opzet is het aantal problemen groot.

In de uitvoering stuit men op ontwijking en ontduiking, niet onbekend uit de belastingsfeer. Hoe kan er afdoende worden gecontroleerd? Kan het beleid alleen op Europese schaal worden gevoerd?

Van belang is daarbij de vraag of ook de bestemming van ingehouden winst kan en moet worden beheerst. Zo niet, dan ontstaat gevaar voor discriminatie, toch al eigen aan veel overheidsingrijpen en hier ook dreigend als bijv. alleen bouwinvesteringen worden aangepakt. Zo wel, dan lijkt een uitgebreid apparaat onvermijdbaar. Er kan in dit verband worden gedacht aan commissarissen algemeen belang, maar die zijn alleen in grote ondernemingen realiseerbaar.

Meer algemeen is het probleem van de nevenwerkingen van het beleid (onder meer bevordering van arbeidsintensieve methoden bij afremming van investeringen) en de voorzienbaarheid daarvan. De overheid ziet niet per definitie beter vooruit dan de particuliere sector. In dit kader moet erop worden gewezen dat de doelstellingen van het selectieve beleid tegenstrijdig kunnen zijn, waardoor ongunstige effecten als het ware ingecalculereerd zijn. Er zal strijd ontstaan over de voorrangen, een strijd die in ons economische stelsel nu grotendeels wordt verdoezeld door bij voorbaat bepaalde belangen de doorslag te laten geven.

Om nog een probleem te noemen: wat is precies investeren? Valt daaronder ook investeren in mankracht, met name in de sector van de research? Onderzoek en ontwikkeling behoren tot de meest wezenlijke richtinggevende activiteiten en ze zullen moeten worden beheerst, wil men vat krijgen op de toekomst.

De investeringen behoren tot de essentiële beslissingsobjecten in de produktiesfeer. Juist daarom moet het beleid er zich mee bezighouden, maar dat roept weerstanden op en complexe vraagstukken. Dat is geen reden om niet aan een investeringspolitiek te beginnen, want deze sleutel is onmisbaar. Het is wel een reden om voorlopig de doeleinden bescheiden te houden en vooral globale middelen te gebruiken. Uit ervaring moet worden geleerd, zij het snel, want er is (gezien de doeleinden) haast bij.

C. de Galan

Inhoud

<i>Prof. Dr. C. de Galan:</i> Selectief investeringsbeleid	377
<i>Prof. Dr. W. Albeda:</i> Eigen schuld?	379
<i>Prof. Dr. L. H. Klaassen:</i> De rol van de sociale infrastructuur en het milieu in de regionaal- economische groei	380
<i>Drs. J. A. Hartog:</i> Grenzen aan de groei	386
<i>A. C. de Goederen:</i> Dynamische kostprijshuren in de praktijk (II); schets van een beleid	388
Belgische kroniek Relance of inflatie?, door <i>W. Naessens</i>	392
Notitie Encyclopedie van de bedrijfseconomie	394
Europa-bladwijzer Het ontwikkelingsbeleid van de Europese Gemeenschap aan de voor- avond van UNCTAD-III, door <i>Europa-Instituut Leiden</i>	395

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.

Bij adreswijziging s.v.p. steeds adreshandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 57,20 per jaar,
studenten f 36,40, franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f 1,50.

Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408: Bank Mees & Hope
NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
Koninklijk plein 6, Brussel,
postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen
Roelants - Schiedam,
Lange Haven 141, Schiedam,
tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Sociologisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Industriële Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

Project-studies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

Eigen schuld?

Van Zuthem heeft vorige week alle kranten gehaald met een opzienbarende uitspraak naar aanleiding van de ontslagen bij de AKZO. Hij stelde voor, de werknemers van de AKZO een telegram te sturen, waarin zij erop werden gewezen, dat de ontslagen ook hun schuld zijn. Niemand heeft in de afgelopen jaren kritiek geuit op het investeringsbeleid van het concern. Het personeel van hoog tot laag vond de sterke uitbreiding der investeringen óf alleen maar mooi, óf kwam aan een kritische benadering niet toe.

Het is begrijpelijk dat hij met zo'n uitspraak velen tegen de haren instreek en dat men zijn verwijten onredelijk vond. Toch is het de moeite waard om, afgezien van de vraag of het, voorzichtig gezegd, tactisch was om met zo'n uitspraak te komen op dit moment, na te denken over de vraag, door Van Zuthem opgeworpen. Men kan immers op twee manieren reageren op deze opmerkingen. De eerste is, dat werknemers geen verantwoordelijkheid kunnen en moeten dragen voor het investeringsbeleid van de onderneming waar zij werken. Men kan stellen, dat het investeringsbeleid een gecompliceerde zaak is, die een grote kennis vraagt van de markt, van de ontwikkeling van de vraag en van de investeringen van andere, concurrerende ondernemingen. Het is daarom onjuist, en zelfs onbarmhartig, werknemers te confronteren met zo'n verantwoordelijkheid. Had men hun wel inspraak gegeven, of wanneer zij ongevraagd zich positief hadden uitgesproken over de investeringen, dan had het telegram van Van Zuthem pas met recht kunnen worden verzonden. Welke kennis, kan men immers vragen, is er bij vakverenigingen en werknemers, die aan de AKZO-directie ontbrak, toen zij investeerde?

Maar een tweede benadering is evenzeer legitiem. Uit de consequenties van het investeringsbeleid blijkt, dat het risico aan een onderneming verbonden, niet alleen maar wordt gedragen door kapitaalbezitters en management. Werknemers bij AKZO en de gemeenschap als één geheel hebben wel degelijk risico gelopen zonder dat zij gevraagd werden zich te realiseren, welk risico dit was. Maar ook zonder dat door of namens hen op het risico werd gewezen. In die zin heeft Van Zuthems telegram (dat hij natuurlijk ook nooit zo had willen verzenden) wel zin. Zie ik het goed, dan waren er een aantal zaken, die tot de overcapaciteit van de AKZO leidden: de onbekendheid met de investeringen van anderen, de overheidssteun aan concurrerende bedrijven elders, de protectionistische politiek van de Verenigde Staten en de gewijzigde monetaire verhouding tot de Verenigde Staten.

Hadden werknemers en vakverenigingen deze ontwikkelingen tijdig kunnen signaleren? Hadden zij kunnen waarschuwen? Had de Regering deze ontwikkelingen kunnen voorzien? Had ze kunnen ingrijpen? Ik ben bang, dat in beide gevallen het antwoord negatief zou moeten luiden. Is daarmee de kous af? Zo ja, dan waren de vragen van Van Zuthem zinloos. Het betrof hier een normaal ondernemingsrisico, dat op de normale wijze moest worden genomen.

Toch twijfel ik. Het is de vraag of de vakverenigingen ook zo zwijgzaam zouden zijn geweest over zulke investeringen, indien zij tijdig hadden ingezien, dat internationale ondernemingen en internationale markten niet kunnen worden begeleid

door nationale vakverenigingen. Het moge volstrekt onredelijk zijn de Bredase werklozen te zeggen dat ze dit hadden kunnen voorkomen. Het is niet zo onredelijk de kritische vraag te stellen of de vakverenigingen, waarin de chemische werknemers overal in West-Europa en de Verenigde Staten zijn georganiseerd, niet in staat zouden zijn geweest te waarschuwen tegen een zich ontwikkelende overcapaciteit, of geen opmerkingen hadden kunnen maken over de consequenties daarvan voor de ontwikkelingslanden bijvoorbeeld, waar de AKZO meedeelt, dat elders nog nieuwe investeringen plaatsvonden, toen de prijsdaling der kunstvezels reeds onderweg was.

Zowel de vakbeweging als de overheid handhaven nationale structuren en doen te weinig om de internationale structuren op te bouwen, die tegenspel zouden kunnen leveren tegen de multi-nationale onderneming. De internationale economie is reeds één geïntegreerd geheel. Er bestaan (zelfs binnen de EG) geen structuren, die het overzicht hebben, dat nodig is om dreigende overproductie te signaleren. Nog minder bestaan er instanties, die kunnen ingrijpen bij een dreigende overinvestering. Dit tekort van overheidswege wordt ook niet opgevangen door een internationale vakbeweging, die de ontwikkelingen in de verschillende delen van de wereld signaleert en daaruit de conclusie zou kunnen trekken. Van Zuthems telegram was verkeerd geadresseerd. Over de inhoud zou te praten zijn.

De rol van de sociale infrastructuur en het milieu in de regionaal-economische groei

PROF. DR. L. H. KLAASSEN*

De ontwikkelingen onzer maatschappij hebben ertoe geleid dat in economische beschouwingen naast het milieu ook sociale elementen een steeds grotere rol zijn gaan spelen. Wanneer we dan ook aandacht willen schenken aan de invloed van de uitbouw van de sociale infrastructuur op de economische groei is het niet slechts gewenst, doch absoluut noodzakelijk, dat allereerst wordt ingegaan op de onderlinge banden welke er tussen milieu, sociale infrastructuur en economische groei bestaan alvorens we ons nader zullen kunnen concentreren op de sociale infrastructuur op zichzelf. Gezien het betrekkelijk ingewikkelde karakter van deze onderlinge betrekkingen is het probleem mathematisch in een appendix uitgewerkt. De hoofdlijnen van de daarin weergegeven gedachtegang zijn de volgende.

Onderlinge betrekkingen tussen milieu, sociale infrastructuur en technisch-economisch kapitaal.

Ten einde het probleem in voldoende mate te schematiseren om het voor analyse toegankelijk te maken, introduceren we de volgende begrippen.

1. Natuurlijk kapitaal

Hieronder verstaan we de kwaliteit van de totaliteit van het natuurlijke milieu: flora, fauna, lucht, water en bodem. We veronderstellen dat de mens enerzijds bijdraagt tot de waardevermindering van dit kapitaal door vervuulende activiteiten en activiteiten die de mate van gevarieerdheid daarvan aantasten, doch anderzijds in staat is zijn activiteiten zodanig in te richten dat een vermeerdering resp. verbetering van de kwaliteit van dit kapitaal kan worden bereikt. Naast verhindering van kwaliteitsdaling is er dus een kwaliteitsverbetering van de natuur zelve mogelijk door het ingrijpen van de mens. Dit moge aanvankelijk wat vreemd klinken, doch bedoeld wordt te zeggen dat de mens in staat moet worden geacht de natuur zodanig te beïnvloeden, bijv. door inrichting van het landschap, herbebossing, tegengaan van erosie, verhindering van natuurrampen en wellicht zelfs beïnvloeding van het klimaat, dat de waarde van het natuurlijke kapitaal toeneemt.

Dit punt wordt in de emoties die rond het milieu spelen, nogal eens verwaarloosd en daarom is het in het kader van dit betoog zinvol, de nadruk erop te leggen dat de activiteiten van de mens niet slechts negatief inwerken op de natuur resp. kunnen verhinderen dat aantasting plaatsvindt, doch dat tot een hogere waarde van de natuur zelf kan opleveren, kunnen bijdragen.

2. Sociaal kapitaal

Onder sociaal kapitaal verstaan we alle elementen van de sociale infrastructuur als daar zijn: onderwijsinstellingen, instellingen van medische zorg, recreatieve voorzieningen, de woningvoorraad, culturele instellingen en instellingen van sociale zorg als bejaardentehuizen, instellingen voor gehandicapten enz. In het algemeen kan worden gesteld dat de sociale infrastructuur lange tijd als improductief is beschouwd en dat eerst sinds korte tijd het besef levendig is geworden dat deze sociale infrastructuur in beginsel een identieke rol in het groeiproces onzer maatschappij vervult als het milieu en het technisch-economische kapitaal. We zullen daarop in het vervolg nog uitvoerig ingaan.

3. Technisch-economisch kapitaal

Het technisch-economische kapitaal omvat alle investeringen in onder meer de industrie en de landbouw, de handel en het verkeer voor zover niet begrepen onder het begrip sociaal kapitaal. Het zal duidelijk zijn dat de afgrenzing tussen beide categorieën niet geheel scherp kan zijn, aangezien bijv. sociale activiteiten van dezelfde wegen- en spoorwegen-infrastructuur gebruik maken als de technisch-economische activiteiten, zij het vaak op andere tijden. Voor het doel van onze globale benadering kunnen de beide categorieën evenwel voldoende duidelijk worden onderscheiden.

De drie categorieën kapitaal omschreven zijnde, voeren we thans de (realistische) veronderstelling in dat de mens in staat is alle drie categorieën kapitaal te beïnvloeden. De beïnvloeding van het natuurlijke kapitaal noemen we milieupolitiek, die van het sociale kapitaal sociale politiek en die van het technisch-economische kapitaal economische politiek. We zullen veronderstellen dat de milieu-, sociale en economische politiek zodanig worden gevoerd dat een nader te definiëren optimale verhouding van de drie soorten kapitaal wordt bereikt.

Alvorens hierop nader in te gaan, dienen we enig inzicht te verkrijgen in de onderlinge betrekkingen welke

* Dit artikel is de Nederlandse versie van een voordracht over „Le rôle de l'équipement social et l'environnement dans la croissance économique régionale”, gehouden voor het Seminarium ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Nederlands-Belgisch cultureel verdrag te Mons (België), 18 november 1971.

er tussen de drie soorten kapitaal bestaan, daarbij steeds in gedachten houdend dat de mens op elk punt van deze betrekkingen in staat is in te grijpen. Uit de analyse zelf zal moeten voortvloeien waar en in welke mate een ingrijpen gewenst is.

De eerste betrekking is die tussen economisch kapitaal en milieu. Hierbij hoeven we niet lang stil te staan. Het is voldoende bekend dat de industriële en de landbouwproductie zowel als het verkeer in sterke mate bijdragen tot de verslechtering van ons milieu. De invloed van de vermeerdering van het technisch-economische kapitaal op het milieu is dus een negatieve. Daarbij is het overigens duidelijk dat sommige activiteiten in veel sterkere mate tot verontreiniging, met alle consequenties van dien, bijdragen dan andere en dat een economische politiek met dit verschijnsel rekening kan houden. Een bepaalde regio kan besluiten bepaalde activiteiten te weren om op deze wijze bij te dragen tot een geringere mate van vervuiling. In vele gevallen bereikt men hiermee evenwel slechts een verplaatsing van die activiteiten naar andere regio's die het niet zo nauw nemen met het milieu. Daardoor wordt het probleem natuurlijk slechts verplaatst. Indien het ons werkelijk ernst is met de milieupolitiek zullen we uiteraard het probleem op meer fundamentele wijze moeten aanpakken. We komen daarop later nog terug.

De tweede betrekking is die tussen het sociale kapitaal enerzijds en het milieu en het technisch-economische kapitaal anderzijds. In tegenstelling tot de eerste betrekking, die in wezen technisch bepaald is, hebben we hier te doen met een gedragsvergelijking die een waardering van de sociale infrastructuurelementen tot uitdrukking brengt. Een uitbreiding van het technisch-economische kapitaal resulteert in hogere inkomens en als gevolg daarvan in een grotere vraag naar onderwijs, recreatie, medische zorg enz. Als gevolg van de economische groei treedt dus een vergroting van de vraag naar en dus het aanbod van elementen van sociale infrastructuur op. De invloed is dus positief.

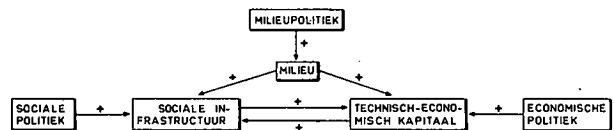
Hetzelfde geldt in beginsel voor het milieu. Een milieu van een hoger niveau zal, bij een gegeven niveau van economische welvaart, een aantrekkingskracht uitoefenen op de bevolking wonend in plaatsen waar het milieu een lager niveau bezit en migratiebewegingen veroorzaken. Een duidelijk voorbeeld van een dergelijke migratiebeweging vinden we in het Ruhrgebied waar de bevolking, voor zover zij daartoe financieel in staat is, het werken elders prefereert en migreert naar die plaatsen waar het milieu gunstiger is. Aldaar zullen zij de vraag naar sociale infrastructuurelementen versterken.

De derde en laatste relatie is die tussen het technisch-economische kapitaal enerzijds en het milieu en de sociale infrastructuur anderzijds. Hetgeen in het voorgaande gezegd is, geldt mutatis mutandis ook voor bedrijven. Een modern industrieel bedrijf stelt naast eisen aan de kwaliteit van de arbeid (welke het gevolg is van de opleidingsmogelijkheden en vele andere voorzieningen ter plaatse) eveneens prijs op recreatie- en andere ontspanningsmogelijkheden voor het personeel. Daarbij spelen sociale en culturele voorzieningen een steeds belangrijker rol. Een regio die een hoog niveau van sociale infrastructuur bezit, zal dan ook wezenlijk aantrekkelijker voor een nieuwe vestiging zijn dan een regio waar deze infrastructuur defecten vertoont. Het milieu vervult in feite dezelfde rol. Niet alleen kunnen arbeidskrachten van hoger niveau in milieu-gunstige regio's gemakkelijker verkregen worden dan in andere

regio's, doch ook kan een bedrijf in een milieu-gunstig niveau in het algemeen een betere „image" opbouwen dan in een vervuilde omgeving. De invloed is dus duidelijk positief.

Uiteindelijke beïnvloedingseffecten

De drie relaties als hier omschreven, werken uiteraard simultaan. Hieruit volgt dat het niet vaststaat welke invloed, positief of negatief, er van een bepaalde geïsoleerd gevoerde politiek uitgaat. Om dit duidelijk te maken, moge het volgende pijlenschema dienen.

In dit schema zijn de in het voorgaande besproken relaties schematisch weergegeven. Alle invloeden zijn positief met uitzondering van die van het technisch-economische kapitaal op het milieu. Het is juist deze negatieve invloed die de totale invloed van een bepaalde politiek beïnvloedt. Het duidelijkst blijkt de gecompliceerdheid van het probleem indien we de milieupolitiek bezien. Deze heeft in eerste instantie een positieve invloed op het milieu. Milieuverbetering voert tot een versterking zowel van de sociale infrastructuur als van het technisch-economische kapitaal. Dit laatste effect wordt weer door de uitbouw van de sociale infrastructuur versterkt. Doch de versterking van het technisch-economische kapitaal werkt op haar beurt weer negatief uit op het milieu. Ook indien men alle wederzijdse invloeden in de beschouwingen betreft, blijkt het niet mogelijk om a priori vast te stellen of de invloed van de milieupolitiek gunstig werkt of niet. Wel is de invloed gunstig op de sociale infrastructuur en op het technisch-economische kapitaal. Die op het milieu blijft evenwel onzeker.

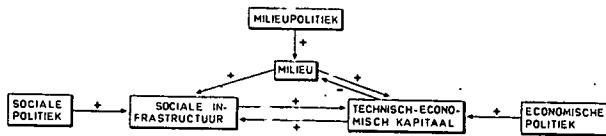
In de mathematische appendix zijn alle invloeden die uitgaan van de milieu-, sociale en economische politiek, vermeld. De conclusies waartoe de beschouwingen hebben geleid, zijn:

1. De invloeden van zowel de milieupolitiek op het milieu als die van de economische politiek op de kwaliteit van de sociale infrastructuur zijn onzeker.
2. De invloeden van de sociale politiek en de economische politiek op het milieu zijn negatief.
3. Alle overige invloeden zijn positief.

De gecompliceerdheid van het vraagstuk waarvoor we hier gesteld zijn, is derhalve aanzienlijk. Het feit blijft evenwel dat de invloed van een bepaalde politiek duidelijk kan worden aangegeven als onzeker of negatief. Zelfs de politiek ter versterking van de sociale infrastructuur, een op het eerste gezicht hooggestemd doel, kan onder de vermelde veronderstellingen niet als positief worden beoordeeld. Het is namelijk duidelijk dat daardoor negatieve effecten op het milieu zullen gaan optreden.

Indachtig het feit dat zowel de negatieve effecten als de onzekere effecten resulteren uit het feit dat er zich temidden van alle effecten één ongunstige invloed — namelijk die van de economische groei op het milieu —

bevindt, ligt het voor de hand na te gaan wat er gebeurt als wordt verondersteld dat dit effect door maatregelen van de zijde van de overheid tot nul wordt teruggebracht, m.a.w. als slechts niet-vervuilende activiteiten worden toegestaan. Het pijlschema wordt dan als volgt:

De negatieve invloed van de economische groei op het milieu is weggefallen en alle resterende partiële invloeden zijn positief. De effecten worden nu:

1. Maatregelen in het kader van de sociale en economische politiek hebben uiteindelijk géén nadelige invloed op het milieu.
2. Alle andere uiteindelijke invloeden zijn positief.

Trachten we dit resultaat in zijn algemeenheid te formuleren dan blijkt dat de oorspronkelijke structuur van de onderlinge betrekkingen tussen de drie groot-heden ertoe leidde dat de negatieve invloed van de economische groei op het milieu leidde tot een inconsistentie tussen sociale en economische politiek enerzijds en milieupolitiek anderzijds. De doeleinden van de sociale en economische politiek waren derhalve onverenigbaar met die van de milieupolitiek. Deze externe inconsistentie wordt weggenomen indien niet meer getolereerd wordt dat het milieu door de economische groei verder wordt aangetast. Alle invloeden worden dan neutraal of positief, waarmee de consistentie van de sociale, economische en milieupolitiek wordt hersteld.

Bevordering van het welzijn

De voorgaande beschouwingen vormden een noodzakelijke inleiding tot het vraagstuk van de optimale verdeling van de beschikbare middelen ter verbetering van het milieu, de sociale infrastructuur en het technisch-economische kapitaal. Ten einde dit probleem aan te vatten, maken we twee veronderstellingen. De eerste is dat het milieu, de sociale infrastructuur en de omvang van het technisch-economische kapitaal de wezenlijke elementen van ons welzijn vormen. De tweede is dat per tijdperiode een zeker bedrag ter beschikking staat om sociale, economische en milieupolitiek te voeren (waarbij even in het midden wordt gelaten wie precies de politiek voert) en dus het welzijn te bevorderen. De vraag is dan hoe, gegeven het beschikbare budget, de wijze waarop het welzijn van de drie elementen afhangt, alsmede de onderlinge beïnvloeding dezer drie elementen, een optimaal resultaat kan worden bereikt.

De uitgevoerde analyse leidt tot de conclusie dat bij de aanwending van de beschikbare middelen rekening dient te worden gehouden met de indirecte effecten op een zodanige wijze dat, indien deze gunstig zijn, in feite met een geringer offer aan middelen moet worden gerekend en in zoverre zij ongunstig zijn, met een groter offer. In termen van grensnut geformuleerd, dient de verhouding van het grensnut van twee ele-

menten van de welvaartsfunctie niet gelijk te worden aan de prijsverhouding dezer twee elementen, doch aan de verhouding van deze prijzen na correctie daarvan voor de secundaire effecten door de elementen veroorzaakt.

Als voorbeeld daarvan geldt dat het grensnut van een milieuverbetering niet gelijk moet zijn aan de waarde van het daarvoor opgeofferde geldbedrag zonder meer, doch aan deze waarde verminderd met de gunstige effecten welke deze maatregel op de sociale infrastructuur en het technisch-economische kapitaal heeft. Anderzijds moet het grensnut van een uitbouw van het technisch-economische kapitaal niet gelijk zijn aan het daarvoor benodigde geldbedrag, doch aan dit bedrag vermeerderd met de tegenwaarde van de ongunstige invloed op het milieu en verminderd met de waarde van de gunstige invloed op de sociale infrastructuur.

Dit houdt in dat we niet meer met echte prijzen kunnen werken, doch onze toevlucht zullen moeten nemen tot schaduw prijzen. Deze representeren de echte netto maatschappelijke offers gemoed met het bereiken van een bepaalde gewenste verbetering.

Nadere beschouwing van de positie van de sociale infrastructuur

In het voorgaande kwamen we tot de conclusie dat bevordering van de kwaliteit en omvang van de sociale infrastructuur niet slechts als doel op zichzelf nastrevenswaard is, doch — indien althans bepaalde garanties met betrekking tot het milieu zijn vervuld — eveneens een gunstig effect op de economische groei uitoefent. Dit dient als een nevenvoordeel te worden aangemerkt, waarmee bij de planning van en beschouwingen over de kosten van de sociale infrastructuur terdege rekening zal moeten worden gehouden. Het is in de laatste tijd bij sommigen gebruik geworden geen betekenis aan de economische groei als zodanig toe te kennen en dus te stellen dat al het andere belangrijker is dan economische groei. In termen van onze welvaartsfunctie zou dit betekenen, dat de huidige situatie duidelijk suboptimaal is, aangezien de uitspraak impliceert dat het technisch-economische kapitaal zover gegroeid zou zijn dat het grensnut daarvan tot nul zou zijn gedaald, terwijl dat van het milieu en de sociale infrastructuur nog steeds positief is. De consequentie zou dan zijn dat we naar een verlaging van onze welvaart zouden dienen te streven om ons welzijn te vergroten.

Het is niet uitgesloten dat zulks voor bepaalde individuen geldt. Het lijkt echter wat vreemd dit in algemene zin voor landen of regio's te doen gelden. In vele

(I.M.)

N.V. SLAVENBURG'S BANK
HOOFDKANTOOR ROTTERDAM

**Alle bankzaken
65 vestigingen
in Nederland**

Affiliatie te New York

landen ter wereld is het welvaartsniveau dermate laag dat het waanzinnig zou zijn de inwoners van deze landen te vertellen dat economische groei zinloos is en dat zij meer aan zaken van hogere orde moeten denken. Dit zou getuigen van een ontstellend gebrek aan vermogen, zich in andermans problemen in te leven. Doch ook binnen onze landsgrenzen in de Westerse wereld bevinden zich regio's waar het welvaartspeil duidelijk achterblijft bij dat van de andere regio's. En, men moge dit betreuren of niet, het welvaartsgevoel is nu eenmaal een relatief gevoel; het wordt dus zwak indien men, zichzelf vergelijkend met anderen, tot de conclusie komt dat die ander het zoveel beter heeft. Het zijn wellicht nog meer de onaangename gevoelens die het achterblijven bij anderen verwekt dan de aangename van het groeien op zichzelf die het verlangen naar groei oproepen. Zelfs als men zou menen dat God de mens verkeerd heeft gemaakt, zal men hem toch dienen te accepteren zoals hij nu eenmaal is. En zoals hij is, wenst hij een evenwichtig welzijn waarin milieu, welvaart en sociale omstandigheden in de juiste verhouding zijn vertegenwoordigd. De middelen die hem ter beschikking staan om zijn welzijn te verhogen, zal hij ook op evenwichtige wijze over deze drie elementen trachten te verdelen, zodat op alle terreinen voortgang wordt geboekt. Deze voortgang is een wezenlijk element in het geluk van de mens en het is wezensvreemd te veronderstellen dat hij van de ene dag op de andere zou wensen te besluiten bepaalde essentiële onderdelen van zijn bestaan niet meer te verbeteren. Hij zou dan eigenlijk besluiten niet meer vol mens te willen zijn. Daarom leggen we deze mogelijkheid als onvoldoende realistisch terzijde.

Het voorgaande betekent niet dat een verbetering van de sociale omstandigheden waaronder de mens leeft alléén maar belangrijk kan zijn omdat deze tot verbetering van zijn welvaart leidt. Slechts wil het zeggen dat sociale verbeteringen economische verbeteringen als gunstig neveneffect hebben en als zodanig in het kader van het totale welzijnsbeleid nóg belangrijker zijn dan zij als sociaal element alleen al zouden zijn. Bij verschillende onderzoeken, uitgevoerd op het terrein van de sociale infrastructuur, is bijv. gebleken dat onderwijs en goede huisvesting tot een ook in verhouding tot de kosten wezenlijk hogere produktiviteit leiden voor degenen die in de betere woning wonen resp. het hogere onderwijs genieten. Voor medische zorg is dit welhaast evident, enkele exceptionele gevallen wellicht uitgesloten. Dat los daarvan die betere woning, dat hogere onderwijs en die betere medische zorg op zichzelf begerenswaardige zaken zijn, omdat zij de mensen gezonder en gelukkiger (kunnen) maken, is in confesso. Dat zij via deze verbeteringen ook eng economisch gezien rendabel zijn is een extra voordeel, dat deze voorzieningen óók plaatst in de rij van andere investeringen in technisch-economisch kapitaal die dit rendement eveneens bezitten. Wenst men dus de sociale infrastructuur te versterken dan kan dit gebeuren in het besef dat daaruit niet slechts zeer wezenlijke positieve gevolgen op sociaal gebied voortvloeien, doch tevens wordt bijgedragen tot de economische groei. Het effect is dubbel en als zodanig in onze eerdere beschouwing opgenomen met een positieve invloed zowel op de sociale infrastructuur zelf als op het technisch-economische kapitaal.

Nog op een andere wijze wezen wij erop dat van een verbetering van de sociale infrastructuur een gunstige invloed op de economische groei kan uitgaan. Deze

invloed is extern en heeft betrekking op de mogelijkheid door deze verbeteringen een regio aantrekkelijker te maken voor zowel bedrijven die een vestigingsplaats zoeken als voor personen die naar een woonplaats uitzien met betere voorzieningen. Veelal zijn deze personen financieel afhankelijk onafhankelijk of kunnen zich althans veroorloven een dergelijke stap te doen in de zekerheid dat zij in zo'n plaats ook passend werk kunnen vinden. Door hun aanbod van vaak gekwalificeerde arbeid wordt het bedrijfsleven in staat gesteld daadwerkelijk in deze plaatsen zijn productie uit te breiden.

Beide invloeden te zamen kunnen een belangrijk effect op de economische groei sorteren en tegelijkertijd tot een verdere verhoging van het niveau van de sociale infrastructuur aanleiding geven.

De invloed van de afstand op het gebruik van de sociale infrastructuur

De vraag rijst bij het voorgaande, waarom inderdaad verwacht kan worden dat de vraag naar elementen van recreatie, onderwijs, medische zorg enz. toeneemt indien het aanbod daarvan wordt vergroot. Dit is uiteraard niet onmiddellijk evident en behoeft nadere toelichting. Ten einde dit punt duidelijk te maken, dient er allereerst op te worden gewezen dat we bij het gebruik van elementen van sociale infrastructuur over diensten spreken. Diensten onderscheiden zich van goederen daardoor dat, met enkele uitzonderingen, een dienst wordt genomen, wordt geconsumeerd dus, op de tijd en op de plaats waar deze wordt geproduceerd. De reden daarvoor is evident, namelijk diensten kunnen niet worden opgeslagen en slechts in zeer beperkte mate (door de moderne communicatiemiddelen) worden getransporteerd. Dit impliceert dat het gebruik van diensten de noodzaak tot verplaatsing van de consument met zich brengt. Hij gaat naar een concert, naar een recreatieplaats, naar een onderwijsinstelling en deze verplaatsing kost tijd, moeite en veelal ook geld. Deze drie factoren verhogen a.h.w. de prijs die voor het genieten van de dienst zelve dient te worden betaald. Zij oefenen derhalve ook invloed uit op de mate waarin van de dienst gebruik wordt gemaakt.

In de conventionele consumptietheorie is dit punt nogal verwaarloosd. Bij het analyseren van de wijze waarop de consument zou dienen te handelen om een maximale bevrediging te bereiken, werd weliswaar uitgegaan van de beperkingen hem door zijn inkomen opgelegd, doch meestal werd, en zeker niet expliciet, vermeld dat er twee zeer wezenlijke andere beperkingen zijn die op lange termijn wellicht effectievere grenzen stellen dan het inkomen, namelijk zijn energiebudget en zijn tijdbudget. Concentreren we ons op het laatste dan zullen we ons dienen te realiseren dat de tijd nodig om een bepaalde dienst te consumeren van de totale beschikbare tijd afgenomen dient te worden en, indien de af te leggen afstand groot is, dit ertoe kan leiden dat de consumptie daarvan wordt beperkt of zelfs van consumptie van die dienst geheel wordt afgezien. Omgekeerd betekent dit echter dat de consumptie kan worden opgevoerd door de gemiddelde afstand van de consument tot de produktiepunten te verkleinen. Indien de door hem af te leggen afstand kleiner wordt resp. de moeite van het overbruggen van die afstand wordt verminderd, zal hij eerder tot het gebruik van de

diensten, door de sociale infrastructuur geleverd, overgaan. Voor zover deze vergrote consumptie wenselijk wordt geoordeeld, en blijkens het voorgaande zullen wij dit — afgezien van enkele later te noemen beperkingen — doen, moet ook de verdrichting van het sociale infrastructuurnet als een positieve bijdrage tot de sociale én economische groei worden verwelkomd.

Nu vindt er in feite als gevolg van de economische groei zelve reeds een wezenlijke vermindering plaats van de moeite die men zich moet getroosten om gebruik te kunnen maken van de elementen van de sociale infrastructuur, namelijk door de motorisering die zo niet de afstanden dan toch wel de benodigde energie en tijd aanzienlijk heeft teruggebracht. Welke invloed daarvan bijv. op de omvang van de recreatie is uitgegaan, kunnen we ieder weekeinde en iedere vakantieperiode weer opnieuw constateren. Daarnaast evenwel zijn er maatregelen die in feite neerkomen op een vermindering van de psychologische afstand die er vaak nog ligt tussen het individu en de elementen van de sociale infrastructuur.

De eerste en meest voor de hand liggende maatregel is het creëren van nieuwe elementen van sociale infrastructuur. Worden de punten waar deze nieuwe elementen worden gecreëerd goed gekozen, dan kan daarvan een aanzienlijke invloed op de consumptie worden verwacht.

Een tweede mogelijkheid is het doen verplaatsen van de bevolking naar plaatsen waar de infrastructuur reeds aanwezig is. Dit klinkt op het eerste gezicht wat dictatoriaal, doch we dienen te bedenken dat er in feite reeds lange tijd een trek naar de steden is (voor de allergrootste steden begint die trek te verminderen) die in feite op hetzelfde neerkomt. Voor zover de overheid in staat is bijv. door een groeipoolpolitiek deze tendens (enigszins) te versterken, wordt een voor het gebruik van de sociale infrastructuur gunstiger positie bereikt dan zonder deze ingrepen het geval zou zijn geweest. Deze groeipoolpolitiek is in vele landen reeds een wezenlijk onderdeel van het regionale beleid en het laat zich aanzien dat ook andere landen deze richting zullen uitgaan. Daardoor wordt een concentratie van de vraag naar de diensten van de sociale infrastructuur bereikt die het ook weer mogelijk maakt meer te bieden dan voorheen mogelijk was.

Beide mogelijkheden zullen op evenwichtige wijze moeten worden gecombineerd om een optimaal resultaat te bereiken.

Enige beperkingen

Mocht het voorgaande de indruk hebben gewekt dat iedere versterking van de sociale infrastructuur als gunstig moet worden beoordeeld dan is het goed erop te wijzen dat ook hieraan beperkingen dienen te worden gesteld.

Als voorbeeld moge het onderwijs dienen. Op zichzelf is het natuurlijk goed dat een ieder een zo hoog mogelijk opleidingsniveau krijgt. Hij krijgt daardoor mogelijkheden die hij zonder dit hogere onderwijs niet zou hebben gehad. Zijn leven kan rijker en interessanter worden en dit zijn alle nastrevenswaardige doeleinden. Het zal evenwel duidelijk zijn dat al deze voordelen in hun tegendeel kunnen omslaan als bij het voltooiën van de hogere opleiding geen daarmee overeenstemmend emplooi blijkt te bestaan. M.a.w. het zou onjuist zijn het probleem uitsluitend als een aanbodprobleem te be-

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66,
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum, Rheden, Rotterdam en Veldhoven. Wij leveren ook:

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

schouwen en de vraag naar verschillende niveaus van arbeid geheel buiten beschouwing te laten. Het is zeer wel denkbaar dat het opleidingsniveau in een land te hoog wordt opgevoerd en het resultaat van de opleiding daardoor in hoge mate teleurstellend wordt, in het bijzonder voor degenen die er hun tijd, moeite en geld aan hebben opgeofferd. Aangezien het onderwijs zwaar door de overheid wordt gesubsidieerd, geldt ditzelfde mutatis mutandis eveneens voor haar. Een goede afstemming van vraag en aanbod op elkaar kan zeer wezenlijke besparingen op het onderwijsbudget met zich brengen.

Andere voorbeelden zijn het stimuleren van de sociale woningbouw en het creëren van elementen van recreatief en cultureel belang. Ook hier zal terdege rekening moeten worden gehouden met het feit dat niet door ieder nieuw element een zodanige stimulans op de vraag wordt uitgeoefend dat het bestaan van dat nieuwe element daardoor wordt gerechtvaardigd.

Indien derhalve wordt overwogen tot een uitbreiding van de sociale infrastructuur over te gaan, is het noodzakelijk een zo precies mogelijke opstelling van voor- en nadelen, waar mogelijk gekwantificeerd, te maken, opdat de besluitvorming op dit punt een rationele zij.

Toegegeven moet worden dat een dergelijke zgn. kosten-batenanalyse zeer wezenlijke moeilijkheden met zich brengt. Weliswaar worden steeds vorderingen gemaakt inzake de daarbij te hanteren technieken, doch we zijn nog ver van het punt af waarop we met het bereikte resultaat tevreden kunnen zijn. Er zullen bovendien altijd niet-kwantificeerbare elementen blijven meespelen die dan in de finale balans tegen de welkwantificeerbare dienen te worden afgewogen. Een taak die typisch die van de politicus is, doch grondig door onderzoekers en ambtenaren gezamenlijk zal dienen te worden voorbereid.

Slechts wanneer deze taak serieus wordt opgevat en uitgevoerd, zal men erin slagen een politiek ter versterking van de regio door middel van de uitbouw van de sociale infrastructuur tot een succes te maken. Een succes; het zij hier tot slot nogmaals met nadruk gezegd, dat zich niet beperkt tot het sociale vlak, doch tevens uit een wezenlijke versnelling van de economische groei in het bijzonder van achtergebleven gebieden zal kunnen bestaan. Gecombineerd met maatregelen die op rigoureuze wijze het milieu beschermen, laat er zich voor een lokale overheid nauwelijks een dankbaarder taak denken.

L. H. Klaassen

Mathematische appendix

1. Stel N = waarde van het natuurlijke milieu (natuurlijk kapitaal)
 S = waarde van het kapitaal geïnvesteerd in de sociale infrastructuur (sociaal-economisch kapitaal)
 T = waarde van het kapitaal geïnvesteerd in bedrijven en technische infrastructuur (technisch-economisch kapitaal).

2. Dan gelden de volgende relaties:

$$\begin{aligned} (1) \quad N &= N(T, N_A) & \frac{\partial N}{\partial T} < 0 & \quad \frac{\partial N}{\partial N_A} > 0 \\ (2) \quad S &= S(N, T, S_A) & \frac{\partial S}{\partial N} > 0 & \quad \frac{\partial S}{\partial T} > 0 & \quad \frac{\partial S}{\partial S_A} > 0 \\ (3) \quad T &= T(N, S, T_A) & \frac{\partial T}{\partial N} > 0 & \quad \frac{\partial T}{\partial S} > 0 & \quad \frac{\partial T}{\partial T_A} > 0 \end{aligned}$$

waarin N_A = ingrepen ten bate van het milieu (milieupolitiek)
 S_A = ingrepen ten bate van de sociale infrastructuur (sociale politiek)
 T_A = ingrepen ten bate van de technische infrastructuur en kapitaal geïnvesteerd in bedrijven (economische politiek).

3. schrijven we: $\frac{\partial N}{\partial T} = f_{nt}$, $\frac{\partial S}{\partial N} = f_{sn}$ enz.

alsmede: $\frac{\partial N}{\partial N_A} = \frac{\partial S}{\partial S_A} = \frac{\partial T}{\partial T_A} = 1$

dan kunnen (1), (2) en (3) geschreven worden als:

$$\begin{aligned} (4) \quad dN &= f_{nt}dt + dN_A \\ (5) \quad dS &= f_{sn}dN + f_{st}dt + dS_A \\ (6) \quad dT &= f_{tn}dt + f_{ts}dS + dT_A \end{aligned}$$

of:

$$(7) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & f_{nt} \\ f_{sn} & 0 & f_{st} \\ f_{tn} & f_{ts} & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

waaruit volgt:

$$(8) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & -f_{nt} \\ -f_{sn} & 1 & -f_{st} \\ -f_{tn} & -f_{ts} & 1 \end{bmatrix}^{-1} \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

4. (8) kan geschreven worden als:

$$(9) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \frac{1}{|F|} \begin{bmatrix} 1 - f_{ts}f_{st} & f_{ts}f_{nt} & f_{nt} \\ f_{sn} + f_{tn}f_{st} & 1 - f_{tn}f_{nt} & f_{st} + f_{sn}f_{nt} \\ f_{tn} + f_{sn}f_{ts} & f_{ts} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

waarin $|F| = 1 - f_{ts}f_{st} - f_{sn}f_{ts}f_{nt} - f_{tn}f_{nt}$ (10)

Volgens (1), (2) en (3) geldt nu

$$\begin{aligned} f_{nt} &< 0, f_{sn} > 0, f_{st} > 0, \\ f_{tn} &> 0, f_{ts} > 0. \end{aligned}$$

Het teken van $|F|$ staat derhalve niet vast, doch kan aangezien $f_{sn}f_{ts}f_{nt}$ zowel als $f_{tn}f_{nt} < 0$ als positief worden aangenomen. De beïnvloedingscoëfficiënten hebben dan de tekens van de elementen in de matrix in (9). Derhalve geldt:

$$(11) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \frac{1}{|F|} \begin{bmatrix} \pm & - & - \\ + & + & \pm \\ + & + & + \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

waarin $|F| > 0$.

Maatregelen zowel ter verbetering van de sociale als van de technische infrastructuur (kapitaal) werken negatief uit op het milieu. De invloed van verbetering van het technische kapitaal op de waarde van het sociale kapitaal staat a priori niet vast. De overige invloeden zijn positief.

Stellen we nu $f_{nt} = 0$, hetgeen impliceert dat niet toegestaan wordt dat de technische productie het milieu aantast dan gaat (9) over in

$$(12) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \frac{1}{|F'|} \begin{bmatrix} 1 - f_{ts}f_{st} & 0 & 0 \\ f_{sn} + f_{tn}f_{st} & 1 & f_{st} \\ f_{tn} + f_{sn}f_{ts} & f_{ts} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

waarin $|F'| = 1 - f_{ts}f_{st}$

we vinden dan:

$$(13) \quad \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \frac{1}{|F'|} \begin{bmatrix} \pm & 0 & 0 \\ + & + & + \\ + & + & + \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

waarbij we dienen te bedenken dat het teken van $|F'|$ a priori niet vaststaat. Nemen we dit evenwel als positief aan, waarmee ook de invloed van milieumaatregelen op het milieu positief wordt in (11), dan wordt deze eveneens positief in (13) en staan ook alle andere tekens in (13) vast. De invloed van de verbetering van de sociale infrastructuur is dan milieuneutraal geworden. Dit geldt eveneens voor de maatregelen ter verbetering van het technische kapitaal. Alle overige maatregelen werken in positieve zin uit.

5. Het voorgaande stelsel kan uiteraard met een welvaartsfunctie en een budgetrestrictie worden geconfronteerd. Stel daartoe:

$$(14) \quad \begin{bmatrix} 0 & 0 & f_{nt} \\ f_{sn} & 0 & f_{st} \\ f_{tn} & f_{ts} & 0 \end{bmatrix} = F$$

dan geldt

$$\begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = F \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$$

of

$$(15) \quad \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix} = (I - F) \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix}$$

6. Stel de welvaartsfunctie

$$(16) \quad \omega = \omega(N, S, T)$$

en de budgetrestrictie

$$(17) \quad Y = p_N N_A + p_S S_A + p_T T_A$$

Uit (17) volgt $dY = [p_N p_S p_T] \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix}$

(18)

7. Het maximum van ω onder de nevenvoorwaarde (17) wordt bereikt als

$$(19) \quad d\omega = \lambda dY$$

dus

$$\begin{bmatrix} \frac{\partial \omega}{\partial N} & \frac{\partial \omega}{\partial S} & \frac{\partial \omega}{\partial T} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = \lambda [p_N p_S p_T] (I - F) \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix}$$

of

$$(20) \quad \left[\begin{bmatrix} \frac{\partial \omega}{\partial N} & \frac{\partial \omega}{\partial S} & \frac{\partial \omega}{\partial T} \end{bmatrix} - \lambda [p_N p_S p_T] (I - F) \right] \begin{bmatrix} dN \\ dS \\ dT \end{bmatrix} = 0$$

Dit is slechts het geval, indien

$$(21) \quad \begin{cases} \frac{\partial \omega}{\partial N} = \lambda (p_N - f_{sn}p_S - f_{tn}p_T) = \lambda p_N^S \\ \frac{\partial \omega}{\partial S} = \lambda (p_S - f_{ts}p_T) = \lambda p_S^S \\ \frac{\partial \omega}{\partial T} = \lambda (p_T - f_{nt}p_N - f_{st}p_S) = \lambda p_T^S \end{cases}$$

Grenzen aan de groei

DRS. J. A. HARTOG*

De Raad voor Milieudefensie fungeerde zaterdag 15 april als gastheer voor Dennis Meadows, die in de Aula van de TH te Delft een voordracht hield, welke de eerste openbare presentatie van het rapport van de Club van Rome in Europa betekende. Verder traden als spreker op Prof. Ir. P. M. E. M. van der Grinten en de Engelse ecooloog Prof. V. C. Wynne-Edwards.

De pers was op dit congres vertegenwoordigd, zodat de kranten wel een verslag van het congres zullen hebben gepubliceerd tegen de tijd dat dit stuk in druk verschijnt. *Het Parool* was bijzonder snel; op het congres werd een opvallend opge-maakt interview met Prof. Meadows verspreid. Ik zal daarom volstaan met het geven van enkele algemene indrukken.

Verdienste Club van Rome

M.i. is de grote verdienste van de MIT-groep, die het Rapport van de Club van Rome schreef, dat zij de wereld bewust heeft gemaakt van de gevaren die haar bedreigen. Inderdaad zijn er velen geweest, die dit reeds veel eerder hebben gedaan, maar naar het MIT-rapport heeft de wereld geluisterd en daar komt

het op aan. M.i. zijn de computer-modellen nog zeer voorlopig. Zij zijn een eerste aanzet. Hun feitelijke vorm is nog weinig gefundeerd. Dit betekent natuurlijk niet dat zij geen functie hebben in de vorm waarin zij nu ter beschikking staan. Integendeel. Zij hebben ons bijv. geleerd hoe moeilijk het is een complex systeem te besturen en hoe verraderlijk het is dit te proberen op een intuïtieve basis. Zij hebben ons gewezen op de grote rol van de niet-omkeerbare processen, dat zijn de processen die zich slechts in één richting kunnen bewegen zoals bijv. het grondstoffenbezit. Het zijn uiteraard vooral deze delen van het model die de meeste aandacht vragen.

Ik geloof echter dat deze modellen nog te grof zijn om te kunnen fungeren als de radar, die de zich razendsnel voortbewegende wereld nodig heeft om haar te waarschuwen voor in de verre toekomst opdoemende gevaren (een beeld van Meadows). Zij moeten een uitdaging zijn aan velen, in de eerste plaats de economen — „the only group of people I met, who are dragging their feet” (Wynne-Edwards) — om alternatieven te construeren. De fysieke aspecten zijn in deze modellen centraal gesteld, omdat zij de nabije feitelijke grenzen stellen, maar het is

duidelijk dat zij aangevuld moeten worden met de behandeling van de psychologische en sociologische facetten.

Veel ontwikkelingen ook zonder computermodellen evident

In mijn ogen bestond het grootste deel van het betoog van de drie sprekers uit de behandeling van tendensen, die men ook zonder modellen zou kunnen onderscheiden (deze opmerking geldt het minst voor het betoog van Van der Grinten). Ik zal er enkele opsommen die mij het meest troffen.

Regeling van de bevolking staat centraal en uiteraard moet deze plaatsvinden via manipulatie van het geboortecijfer. Van automatische regeling via het inkomen, welke men dikwijls hoort verdedigen, is op korte termijn weinig te verwachten. Immers zelfs in Amerika met zijn inkomen van \$ 4.000 per hoofd stijgt de bevolking nog. Men kan dus wel nagaan dat stabilisatie van de Indiase bevolking met zijn inkomen van \$ 100 per hoofd en zijn be-

* De auteur is lector in de wiskunde en de statistische analyse aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam.

8. om dit resultaat wat duidelijker te maken bezien we $\frac{\partial \omega}{\partial N}$ nader.

$\frac{\partial \omega}{\partial N}$ representeert het maatschappelijke grensnut van een milieuverbetering bij constante S en T. Ten einde na te gaan welk gebruik van de instrumenten dient te worden gemaakt om een dergelijk resultaat (veranderend N doch constante S en T) te bereiken, dienen we $dS = 0$ en $dT = 0$ te stellen. Vergelijking (15) gaat dan over in

$$(22) \quad \begin{bmatrix} dN_A \\ dS_A \\ dT_A \end{bmatrix} = (I - F) \begin{bmatrix} dN \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & -f_{nt} \\ -f_{sn} & 1 & -f_{st} \\ -f_{tn} & -f_{ts} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dN \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 \\ -f_{sn} \\ -f_{tn} \end{bmatrix} dN$$

Uitgeschreven levert dit

$$(23) \quad \begin{cases} dN_A = dN \\ dS_A = -f_{sn} dN \\ dT_A = -f_{tn} dN \end{cases}$$

(Uiteraard levert substitutie van (23) in (8) als resultaat $dS = dT = 0$ en $dN = dN_A$).

Aangezien de prijs van $dS_A = p_s dS_A$ en die van $dT_A = p_t dT_A$,

geldt dat de prijs van een verbetering van het milieu ter grootte van dN gelijk is aan

$$(p_n - p_s f_{sn} - p_t f_{tn}) dN, \text{ welke prijs die in (22) is.}$$

9. De interpretatie van dit resultaat, dat uiteraard op analoge wijze voor $\frac{\partial \omega}{\partial S}$ en $\frac{\partial \omega}{\partial T}$ kan worden afgeleid, is de volgende. Een verbetering

van het milieu ter grootte van dN kost $p_n dN$. Dit resultaat kan in eerste instantie worden verkregen door een maatregel dN_A ; dN_A heeft evenwel niet slechts invloed op N, doch tevens op S en T. De invloed op S is $+f_{sn} dN$ en die op T is $+f_{tn} dN$. Beide invloeden zijn positief. Dit betekent dat voor het geldbedrag $p_n dN_A$ niet slechts een mutatie in N wordt bereikt, doch eveneens een (gunstige) invloed elders. De „werkelijke” prijs van dN is dus geringer. Het gelijkhouden van S en T impliceert dat $p_s f_{sn} dN$ minder aan S en $p_t f_{tn} dN$ minder aan T uitgegeven behoeft te worden dan anders (indien dus N niet veranderd zou zijn) het geval zou zijn geweest.

In feite hebben we hier dus *schaduwprizen* die de werkelijke offers (direct en indirect) weergeven. In het geval van de milieumaatregelen zijn deze offers lager dan de prijs van de milieuverbetering zelf. In het geval van een mutatie in het technisch-economische kapitaal is, aangezien $f_{nt} < 0$, het niet uitgesloten dat het offer hoger is dan p_t . De relatieve preferenties zullen op deze „gecorrigeerde” of *schaduwprizen* moeten worden ingesteld in plaats van op de zgn. „werkelijke” prijzen.

angstigend korte verdubbelingstijd zo slechts plaatsvindt op een extreem hoog niveau.

Wat mij bijzonder opviel, was dat Meadows de catastrofe in Bangla Desh zag als een realisatie van de in het Rapport van Rome beschreven gang van zaken. Egypte zou nu aan de beurt zijn. Van der Grinten wees er in dit verband op dat de MIT-modellen zeer sterk geaggregeerd zijn en dat desaggregatie het beeld zou versommen omdat dan de zwakste aspecten niet meer door het middelingsproces aan het oog worden onttrokken.

Persoonlijk was Meadows van mening, dat wetenschappelijke experimenten betreffende vele facetten van de geboorteregeling een dwingende eis zijn. De eventuele schade die zij zouden kunnen aanrichten staat in geen verhouding tot de gevaren die een „laissez-faire-laissez-passer”-politiek met zich brengt. Wynne-Edwards verwacht, dat de Engelse bevolking tot de helft zal moeten worden teruggebracht in verband met het feit dat ca. de helft van het voedsel geïmporteerd wordt.

Ook op een geheel ander gebied — namelijk dat van de energievoorziening — bleek er weinig hoop te bestaan op een deus ex machina, in dit geval de kernfusie. Een van de opposenten tijdens de forumdiscussie — Dr. Meyer van Philips — stelde dat in de nabije toekomst energievoorziening door middel van kernfusie zeer onzeker is en dat daarop geen toekomstvisies gebouwd kunnen worden. Hij ging nog veel verder en stelde dat fundamentele bestudering van de natuur niet veel meer zal kunnen bijdragen; de geheimen van de natuur liggen te diep verborgen. Oplossing van de moeilijkheden zal moeten komen van de zijde van de sociale wetenschappen, aldus Meyer.

In het volgende zal ik nog enkele saillante effecten beschrijven.

Meadows verwacht niet veel heil van het automatisme via het prijsmechanisme. De grondstoffenprijzen bijv. zijn in feite gedaald, terwijl het percentage van het totaal kapitaal, dat nodig is voor winning, is gestegen.

Traditioneel werkt de economie voornamelijk met grootheden, die een „flow” karakter hebben. Het inkomen is misschien de belangrijkste van die variabelen. Grootheden met een „stock”-karakter echter zijn voor onze welvaart veel belangrijker. Dit betekent een revolutie in ons economisch-theoretische denken. Het is vooral het kleine aantal variabelen met een „stock”-karakter, dat vertaling van economische modellen in Dynamo zo moeilijk maakt.

We zullen die apparatuur moeten creëren die planning op lange termijn mogelijk maakt, ook daar waar deze strijdig is met de huidige belangen. Ethische systemen die voor dergelijke afweging nodig zijn, bezitten we niet, terwijl ons politieke apparaat hiervoor notoir ongeschikt is.

Onze maatschappij bezit een enorm momentum, een grote traagheid dus. Zelfs in de Verenigde Staten kan niet eerder dan na 50 jaar de bevolking gestabiliseerd worden, wat geen excuus mag zijn voor uitstel van de nodige maatregelen. Hetzelfde geldt bijv. voor vervuiling. Na stopzetting van het gebruik van DDT zou de vervuiling met deze stof nog gedurende 25 jaar blijven voortgaan.

We hebben nog geen evenwichtstheorie. Een aanzet hiertoe is het door Prof. Wynne-Edwards in zijn voordracht behandelde artikel „Blueprint for Survival” dat het wetenschappelijke model beschrijft van een stationaire samenleving. De Raad voor Milieudefensie publiceert binnenkort een Nederlandse vertaling van dit geschrift dat in Engeland sterk de aandacht heeft getrokken bij alle delen van de bevolking.

Veel van het door Prof. Wynne-Edwards behandelde ligt op psychologisch en sociologisch terrein, waarop ik mij niet goed thuis voel, zodat ik meen niet beter te kunnen doen dan de geïnteresseerde lezer te verwijzen naar de Nederlandse versie van de „Blueprint”.

Meadows vertelde dat in Vermont een vijfjarig experiment onder de bevolking is opgezet, ten einde te onderzoeken hoe de mensen zich gaan gedragen nadat zij nauwkeurig bekend gemaakt zijn met de visie die ten grondslag ligt aan het MIT-rapport. De voorsprong die de Amerikaanse wetenschapsbeoefening — ook op een niet zo kostbaar terrein — op ons Europeanen begint te verkrijgen, is onrustbarend. M.i. is de organisatie van onze universiteiten hier debet aan. Toen hem door een journalist werd gevraagd hoe hij optimistisch kon blijven terwijl zelfs het studeren al zoveel tijd kost en veel problemen zich al in de zeer naaste toekomst voelbaar zullen maken antwoordde Meadows dat „civilisations have come and gone”.

Met deze paar opmerkingen heb ik natuurlijk de Raad voor Milieudefensie geen volledig recht kunnen doen, en vanzelfsprekend evenmin de sprekers, opposenten en andere medewerkers. De beloning voor het vele werk dat zij verzet hebben, kunnen zij gevonden hebben in het praktisch geheel bezet zijn van de aula van de TH. Het is een verheugend feit dat zo'n groot aantal mensen bereid is een hele vrije dag op te offeren aan de bestudering van deze deprimerende materie. En dat met zo'n intensiteit, dat de heer Konijn van de Raad voor Milieudefensie kon zeggen, dat de lunchpauze kort kon zijn, daar het toch een vrije dag was. De zo noodzakelijke accentverlegging van materiële naar niet-materiële consumptie is dus misschien niet geheel onmogelijk.

J. A. Hartog

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds ESB in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING ESB, POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

Dynamische kostprijsuren in de praktijk (II)

Schets van een beleid

A. C. DE GOEDEREN

De uitkomsten van de analyse in het eerste deel van dit artikel ¹⁾ leiden tot de slotsom, dat praktische verwerkelijking van het principe van de „dynamische kostprijsuur” het beste kan geschieden door de huren gedurende tenminste 50 jaar na oplevering te koppelen aan een geschikte inkomensindex, bijv. overeenkomstig betrekking (12) uit deel I ²⁾. Dit dient dan door middel van een wettelijke regeling verplicht te worden gesteld. Deze regeling dient tevens te omvatten:

- regeling van de verhouding van de initiële huurprijs en de stichtingskosten, H_0/K . Om te voorkomen dat er tot in lengte van jaren doorwerkende huurprijsverschillen ontstaan tussen woningen uit verschillende bouwjaren, die niet op kwaliteitsverschillen zijn terug te voeren, zou deze verhouding het beste eens en voor altijd kunnen worden vastgesteld;
- vaststelling van de te bezigen getalswaarde voor de factor d , of van het verloop van deze factor met de tijd bij voorkeur ook eens en voor altijd;
- een regeling om de financiering van de woningbouw volgens deze beginselen veilig te stellen.

Dit alles vormt een politiek vraagstuk, waarvan de „juiste” oplossing niet langs economisch-wetenschappelijke weg kan worden afgeleid. In het volgende zal echter een proeve van een — politieke — oplossing van deze problematiek worden geschetst, waarbij zal worden gepoogd de in het geding zijnde factoren en belangen in hun onderlinge samenhang in het licht te stellen.

Het voornaamste probleem is het veiligstellen van de financiering en in samenhang daarmee het vaststellen van de „rentefactor”. Dit aspect kunnen wij pas goed in het vizier krijgen, wanneer wij nagaan wie in feite de financiers zijn. Het bouwen voor verhuur door privé personen is vrijwel zonder betekenis. Het zijn de institutionele beleggers (pensioenfondsen, levensverzekeringsmaatschappijen, spaarbanken) die rechtstreeks, door zelf bouwen, dan wel indirect, door aan de overheid te lenen, die op haar beurt de gelden doorgeeft aan de zgn. „toegelaten instellingen”, zoals woningbouwcorporaties, of door het verstrekken van hypothecaire leningen aan eigen-woning-bewoners, de woningbouw financieren.

Institutionele beleggers geven aldus in feite slechts het spaargeld door dat zij van hun cliënten, de spaarrende burgers, ontvangen. Het verschil tussen de rente, die zij voor hun beleggingen ontvangen en de rente die zij aan hun cliënten toekennen, dekt hun winst en

kosten. De cliënten zouden zeer gebaat zijn bij waarde- of welvaartsvastheid van de aan de institutionele beleggers toevertrouwde spaargelden, alsmede bij de geringe mogelijke winst- en kostenmarges bij de institutionele beleggers zelf. Deze laatsten hebben echter uitsluitend belang bij een zo groot mogelijk verschil in ontvangen en verschuldigde rente in verhouding tot het totale beheerde kapitaal. Bij welvaarts- of waarde- vastheid van hun schulden hebben zij als institutie geen enkel belang, vaak integendeel. Daar de feitelijke macht op dit punt geheel bij de institutionele beleggers berust, is het begrijpelijk, dat er in deze door hen geen initiatief wordt genomen. Alleen een wettelijke verplichting voor institutionele beleggers om althans het leeuwedeel van hun middelen in welvaartsvast (bij voorkeur niet waarde- vast; zie de in het voorgaande gegeven argumenten, die niet uitsluitend op huurprijzen van woningen van toepassing zijn) geïndexeerde fondsen te beleggen, naast de verplichting voor de overheid om alle langlopende leningen in deze vorm te brengen, kan een voor de spaarders bevredigende situatie scheppen.

Slechts op deze grondslag zal het voor ieder mogelijk worden op kapitaaldeckingsbasis welvaartsvaste pensioenrechten te verwerven. (Al moet men niet de illusie koesteren dat bijv. een welvaartsvast 70% final-pay-pensioen zal kunnen worden gerealiseerd met de thans gebruikelijke premiepercentages). En pas dan zal er een eind kunnen komen aan de grootscheepse afwenteling van de gevolgen van de loon-prijsspiraal op de spaarders en de gepensioneerden (voor zover althans geen ex-ambtenaar).

¹⁾ Zie *ESB* van 12 april jl. blz. 360 t/m 370.

$$^2) H_t = (x_0 \cdot d^t + K_0) \cdot \frac{L_t}{L_0} \quad (12)$$

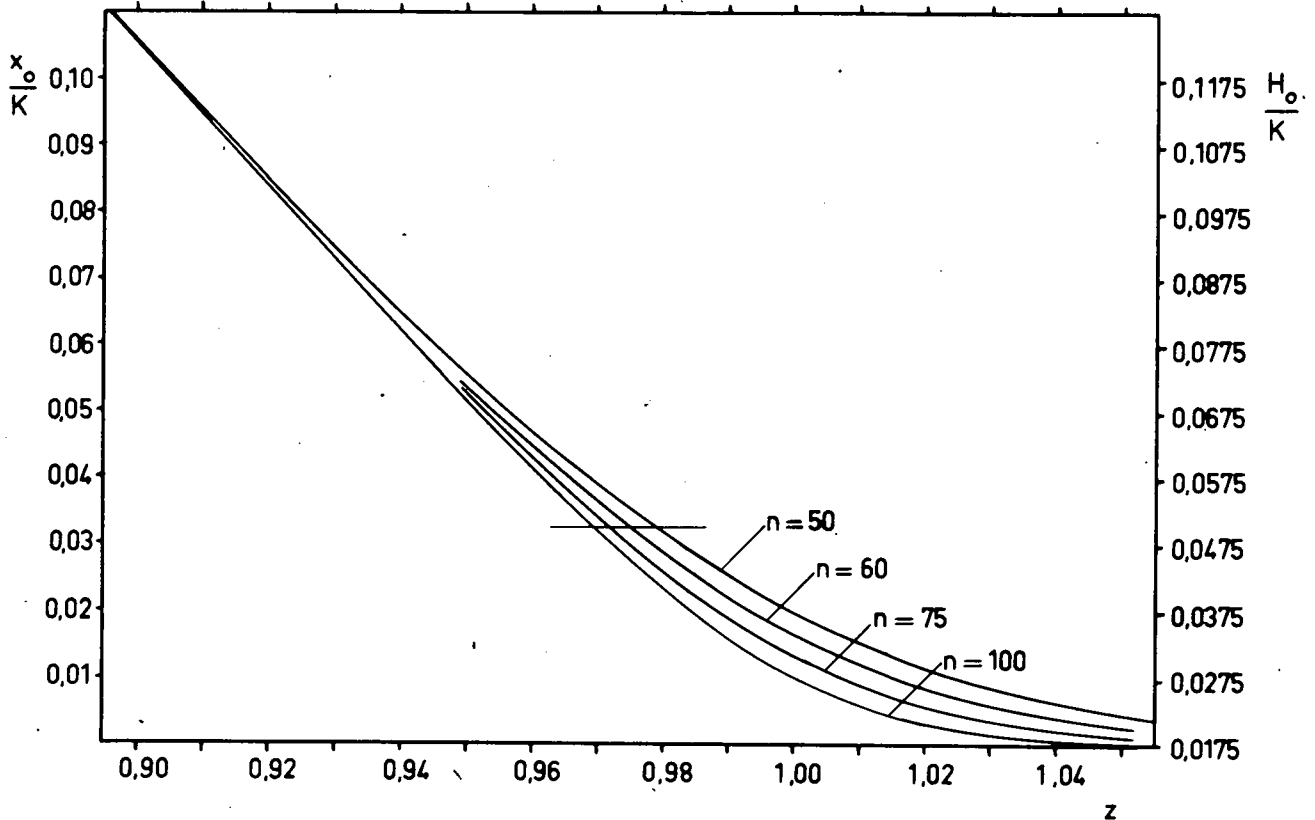
Hierin is:

- H_t , de jaarhuurprijs in guldens t jaar na oplevering;
- x_0 , de kapitaalslasten op jaarbasis, begrepen in de initiële jaarhuur H_0 ;
- K_0 , de gemiddeld begrote lopende kosten op jaarbasis, begrepen in de initiële jaarhuur H_0 ;
- d , een getal, kleiner dan 1;
- L_0 , de in het eerste deel gedefiniëerde inkomensindex bij oplevering;
- L_t , idem, t jaar daarna.

Welvaartsvast geïndexeerd beleggingsmateriaal als dekking van pensioenverplichtingen heeft ten opzichte van waardevast geïndexeerd beleggingsmateriaal het voordeel van het mogelijk maken van volledige gelijkloop van de inkomens van actieven en post-actieven. Bij reëel toenemende gemiddelde inkomens profiteren de (a.s.) post-actieven mee, terwijl bij reëel afnemende gemiddelde inkomens — in de toekomst geenszins denkbeeldig — wordt voorkomen dat de verplichtingen met betrekking tot de post-actieven een te zware last gaan vormen voor de actieven. Koppeling van de huurprijzen aan een netto-inkomensindex, zoals besproken, is in dit kader de beste, d.w.z. minst speculatieve oplossing. Een tegenstelling van belangen tussen „huurders” en „spaarders” is op dit punt niet aanwezig.

Anders is het in dit opzicht gesteld met de te hanteren „rentefactor”. Indien we bijv. aannemen dat woningen dienen als beleggingsobject voor pensioenfonds, is het zo dat een hogere getalswaarde van x_0/K (de verhouding van de kapitaalslasten voor het eerste jaar, x_0 , en de stichtingskosten, K), dus een hoger algemeen huurpeil, gepaard gaat met lagere premies voor een gegeven pensioenplan en omgekeerd. De verhouding van de rentevoet (factor i) en de inkomensindexstijging (factor l) zou om reeds genoemde redenen bij voorkeur eens en voor altijd moeten worden vastgesteld en niet aan het marktmechanisme moeten worden overgelaten. In dat geval moet zij arbitrair door de overheid worden vastgesteld, na afweging van de tegenstrijdige belangen van „huurder” en „spaarder”, en op een zodanig niveau dat leningen op de gebruikelijke voorwaarden met nominale rentevoet niet vaak aantrekkelijker zullen zijn.

Figuur 1

Een voorbeeld

Om de gedachte te bepalen laten we thans een voorbeeld van zulk een arbitraire vaststelling volgen, met een korte analyse van haar consequenties.

Stel: $x_0/K = 0,0325$; $k_0/K = 0,0175$; (dus $H_0/K = 0,05$); $d = 0,98$. Ook n , het aantal jaren gedurende welke het toepassen van betrekking (12) verplicht is, moet eens en voor altijd worden vastgesteld. Tabel 1 geeft de uit figuur 1 af te lezen getalswaarden van z bij verschillende waarden van n en bij $H_0/K = 0,05$. De kolom daarnaast geeft de corresponderende getalswaarden van i/l bij $d = 0,98$.

Tabel 1.

n	$Z = \frac{d \cdot l}{i}$	$\frac{i}{l}$
50	0,9790	1,001
60	0,9750	1,005
75	0,9720	1,008
100	0,9695	1,011

We stellen nu dat betrekking (12) gedurende 60 jaar na oplevering dient te worden toegepast. Het in deze periode in een jaar t aan de financieringsinstelling af te dragen bedrag F_t wordt gegeven door de betrekking:

$$F_t/K = 0,0325 \cdot 0,98^t \frac{L_t}{L_0}$$

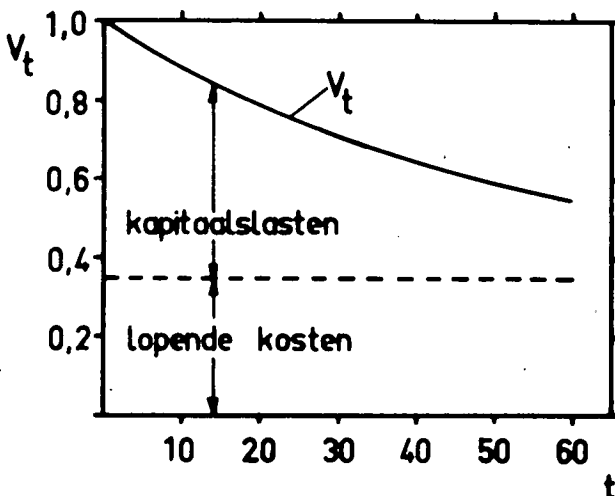
Betreffende de lopende kosten k_t werd aangenomen: $k_t/K = 0,0175 \cdot L_t/L_0$.

De laatste aanname zal in het algemeen niet geheel juist zijn. In de aanvang van de exploitatie zullen de werkelijke lopende kosten lager zijn dan uit deze betrekking volgt. Dan wordt er dus een reserve ge-

kweekt. Later zullen de lopende kosten mogelijk hoger zijn, zodat de reserve moet worden aangesproken om de verplichte uitkeringen aan de financieringsinstelling te doen. Na afloop van de periode van verplichte jaarlijkse uitkeringen is echter in beginsel de volle huuropbrengst voor lopende kosten beschikbaar; het huis met de grond is dan volledig afgeschreven.

Figuur 2 toont het verband tussen V_t de verhouding van huur en inkomens, en t , zoals dit bij deze aannamen volgt uit (14)³⁾. Na 30 jaar bijv. blijkt de huurprijs in verhouding tot de inkomens met 30% te zijn gedaald.

Figuur 2

In het gestelde geval is $i/l = 1,005$, hetgeen wil zeggen dat de gemiddelde behaalde nominale rentevoet gelijk is aan de gemiddelde jaarlijkse procentuele stijging van de netto inkomens plus $\frac{1}{2}\%$. Ter vergelijking: de gemiddelde nominale rentevoet over de periode van 1956 tot 1971 was gelijk aan de gemiddelde jaarlijkse procentuele stijging van de netto lonen minus $1\frac{1}{2}\%$. Het gemiddelde rendement zou dus door de bank genomen zeker 2% hoger uitkomen dan in het verleden bij belegging op traditionele voorwaarden, terwijl bovendien het inflatierisico geheel wordt uitgesloten. Dit verbeterde rendement lijkt echter niet ongerechtvaardigd. Nog afgezien van de verschuldigde belasting over ontvangen rente was de beloning van de spaarder de laatste decennia wel uiterst karig, geenszins in verhouding tot de betekenis welke sparen voor een gezonde economie heeft⁴⁾.

Ondanks dit verbeterde rendement bedraagt de initiële huurprijs-zonder-subsidie slechts de helft van de huidige. Het vigerende stelsel van subsidies-op-de-woning, dat schadelijk is voor de kwaliteitsontwikkeling omdat de met betere kwaliteit samenhangende kostenstijging via een sterke degressie van de subsidie tot scherp oplopende huren leidt⁵⁾, kan dan ook geheel worden afgeschaft zonder dat hiervoor een meer dan incidentele toepassing van subjectieve subsidies in de plaats hoeft te komen.

Aan het gebruik maken van zulke gunstige beleggingsvoorwaarden dienen voorwaarden te zijn verbonden. Institutionele beleggers zullen verplicht moeten worden voor winst en kosten een zeker maximum in acht te nemen, per jaar bijv. $\frac{1}{2}\%$ van de contante waarde van het beheerde vermogen. Het restant dienen zij volledig door te geven aan hun cliënten. Alleen ten behoeve van Nederlandse cliënten zullen zij van deze mogelijkheden gebruik kunnen maken. Waarde-

stukken van dit type zullen niet naar het buitenland mogen worden verkocht.

Liquiditeit en rendementgaranties

Om te allen tijde aan hun verplichtingen te kunnen voldoen moeten institutionele beleggers in beginsel in de gelegenheid zijn hun beleggingsmateriaal te allen tijde snel en zonder verlies te gelde te maken. Een eenvoudige oplossing van dit probleem lijkt als volgt mogelijk.

De institutionele beleggers beleggen althans ten dele in waardepapieren. In het geval van onroerend goed dus in aandelen in projecten die gebouwd en geëxploiteerd worden door woningbouwverenigingen, gemeenten e.d., alsmede in hypotheek. Zij kunnen ook zelf als exploitant optreden, in welk geval zij winst kunnen maken door zuinig beheer en door zo te bouwen, dat weinig onderhoud nodig is en een lange technische levensduur wordt verkregen. Het spreekt vanzelf, dat de verhouding van de lopende kosten voor het eerste jaar (k_0) en de stichtingskosten, k_0/K , zo dient te worden vastgesteld dat er inderdaad ruimte is voor een winstgevende exploitatie. Aandelen, ook van zelf geëxploiteerde projecten, en hypotheekbewijzen kunnen te allen tijde te koop worden aangeboden aan een daartoe op te richten orgaan van de centrale overheid, dat voor deze stukken een bedrag moet betalen gelijk aan de contante waarde van de nog komende vastgestelde betalingen, berekend tegen de aangenomen rekenrentevoet (in ons voorbeeld $\frac{1}{2}\%$). Dit overheidsorgaan is echter pas werkelijk verplicht

$$^3) \quad V_t = \frac{x_0 \cdot d^t + k_0}{x_0 + k_0} \quad (14)$$

⁴⁾ Vgl. A. C. de Goederen, Nederland spaarboeteland en Prof. Dr. J. Pen, Beleggers in volle stagflatie, *Het Parool*, 29 februari 1972, bijlage „Sparen en beleggen”. Karige beloning van de spaarder is overigens geen privilege van de laatste jaren. Onderstaande tabel laat zien dat beleggen in in guldens luidende vorderingen reeds minstens 70 jaar lang een uiterst speculatieve, maar gemiddeld weinig lucratieve zaak was. Nu eens was er sprake van — reëel — woekerrente, dan weer van vermogensverlies, voornamelijk als gevolg van een welhaast stoïcijns te noemen onbeïnvloedbaarheid van het rentepeil door prijsinflatie of -deflatie, dan wel door stijging of daling van de nominale inkomens.

De veronderstelling ligt voor de hand, dat hiervan een sterke pro-cyclische conjunctuurbeïnvloeding is uitgegaan. Indien dit juist is mag van het fixeren van de rentevoet ten opzichte van de inkomens, zoals hier bepleit, niet slechts een rechtvaardiger beloning van het sparen, maar ook een conjunctuurstabiliserende invloed worden verwacht.

periode	gemiddelde reële rentevoet in % per jaar	
	betrokken op de index van de prijzen van de gezinsconsumptie	betrokken op de index van het gemiddelde inkomen per inwoner
1902—1914	3.4%	0.6%
1914—1920	-5.0%	—
1914—1921	—	-16.4%
1920—1939	8.2%	—
1921—1939	—	8.7%
1939—1951	-4.4%	-6.7%
1951—1971	1.6%	-3.0%
1902—1971	2.0%	-1.5%

(Basisgegevens ontleend aan *Zeventig jaren statistiek in tijdreeksen 1899 - 1969*, aangevuld met gegevens uit recentere CBS-publikaties)

⁵⁾ Dr. J. W. G. Floor, *Beschouwingen over de bevordering van de volkshuisvesting*, 1971, blz. 231.

tot overname als aantoonbaar is dat de betrokken instelling niet uit de „cash flow” aan haar verplichtingen, bijv. tot pensioenbetaling, kan voldoen. Het bedoelde overheidsorgaan verkoopt teruggenomen stukken op dezelfde basis weer door aan andere beleggers die beleggingsmateriaal aanvragen. Onderhandse overdracht tussen beleggers onderling is natuurlijk ook steeds mogelijk, tegen overeen te komen vergoeding.

Deze regeling houdt automatisch een kapitaal- en rendementgarantie in. De daaraan verbonden kwade risico's voor de overheid zijn van geen betekenis. De wettelijk verplichte huuraanpassingen, bijv. overeenkomstig betrekking (12), te zamen met voor de exploitant een verplichte verzekering tegen abnormale onderhoudskosten en leegstand waarvan de premie begrepen is in de „lopende kosten”, garanderen dat de op de vast-goed-aandelen verplichte periodieke minimum uitkeringen steeds zullen worden voldaan. Uit dien hoofde lopen beleggers noch overheid enig kwaad risico. (Verkoop aan bedoeld overheidsorgaan heeft overigens voor de belegger het nadeel dat de eventuele extra revenuen, voortvloeiend uit geringere onderhoudskosten of een langere economische levensduur dan de gecalculerde, de belegger — en zijn cliënten — ontgaan).

In deze gedachtengang dient de overheid op te treden als verzekeraar van het risico van abnormale onderhoudskosten en leegstand. In zoverre draagt de overheid dus wel risico, waarvoor zij dan ook de premieën incasseert. Het leegstandrisico is de belangrijkste post. Als de gemiddelde leegstand het aangenomen „normale” percentage met één procent overschrijdt loopt de schade in de tientallen miljoenen guldens per jaar. Bij geringere leegstand maakt de overheid uiteraard winst. Van een werkelijk kwaad risico is overigens toch geen sprake. Want, zoals reeds eerder werd opgemerkt, kan de overheid door haar bouwvergunningenbeleid het percentage leegstand binnen vrij nauwe grenzen beheersen.

Ook andere risicofactoren heeft de overheid in feite zelf in de hand. Zij kan door passende maatregelen (bouwsomheffingen, dan wel kwaliteitsvoorschriften) verhinderen dat het marktbeeld wordt verstoord door structureel dalende bouwkosten. Korte-termijnfluctuaties in de nieuwbouwprijzen kan zij afvlakken door instelling van een bufferfonds, dat al naar behoefte heffingen oplegt, dan wel eenmalige subsidies à fonds perdu verstrekt. Ongelijkmatige verouderingssnelheid van technische aard kan door doelmatige kwaliteitsvoorschriften en controle op de naleving daarvan (Bouw- en Woningtoezicht) worden voorkomen.

Van den Doel⁶⁾ noemt een aantal bezwaren die z.i. bestaan tegen rendementgaranties door de overheid, zoals:

- zij zouden het risico voor de overheid tot grote proporties doen uitdijen;
- de overheid zou risico's moeten aanvaarden zonder dat zij de aard van de investeringsbeslissing, die het risico scheidt, in alle opzichten kan beïnvloeden;
- negatieve afwijkingen van de begroting zouden ten laste van 's rijks kas komen, doch positieve ten goede aan particuliere beleggers en exploitanten;
- particulieren zouden met betrekking tot hun afzetmogelijkheden een monopolieachtige positie krijgen.

In het licht van het voorgaande betoog moet worden vastgesteld dat deze bezwaren gemakkelijk vermeden kunnen worden.

„Zwarte” kapitaalmarkt

Wanneer, overeenkomstig het voorgaande, de rentevoet eens en voor altijd zou worden vastgesteld bestaat in theorie het gevaar dat de vraag naar geld voor investeringsdoeleinden zo groot wordt, dat er een „zwarte” kapitaalmarkt ontstaat, waardoor voor de „witte” projecten niet genoeg geld beschikbaar komt. Ook het omgekeerde is mogelijk, namelijk dat de beschikbaar komende stroom spaargelden niet volledig in de „witte” sector benut kan worden en het overschot tegen wellicht veel lagere reële rente en grotere risico's daarbuiten geplaatst moet worden. De remedie hiertegen kan enerzijds bestaan in het invoeren van een wettelijke pensioen-spaarloon-regeling, waarbij de centrale overheid van jaar tot jaar de minimum individuele spaarpercentages kan wijzigen, al naar de geschatte investeringsbehoefte⁷⁾, anderzijds in beheersing van het investeringsniveau zelf.

Los hiervan kan de financieringsbehoefte van de woningbouw nog worden veiliggesteld door de institutionele beleggers te verplichten een zeker minimumpercentage van hun voor belegging beschikbaar komende middelen in „bouwaandelen” of hypotheeken te beleggen, zoals reeds door vele auteurs is aanbevolen, hier evenwel bedoeld zonder de eveneens vaak aanbevolen bijkomstigheids van een ongewoon laag rendement.

Reeds bestaande bouw

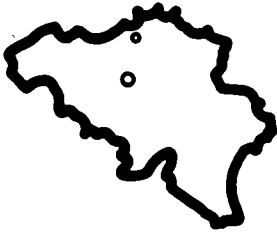
Om een harmonisch patroon van huurprijzen te krijgen, d.w.z. een redelijk verband tussen huurprijzen enerzijds en woningkwaliteiten anderzijds, dienen bij invoering van het systeem van de dynamische kostprijshuren voor de nieuwbouw ook de bestaande woningen onder een soortgelijk regime te worden gebracht. Het is hier niet de plaats om tot in detail uiteen te zetten hoe dat zou moeten gebeuren. In grote trekken komt het erop neer, dat voor de na oorlogse woningwet- en premie-huurwoningen bijv. betrekking (12) van toepassing wordt verklaard, waarbij d dezelfde getalswaarde krijgt als bij toepassing van de betrekking op nieuwbouwwoningen. H_0 wordt berekend naar de werkelijke stichtingskosten, exclusief subsidie. Op deze wijze ontstaat automatisch de nieuwe huidige huurprijs, die vervolgens telkens overeenkomstig (12) wordt aangepast.

De huurprijzen van oudere woningen moeten dan, onder inachtneming van de kwaliteitsverschillen in ruimste zin, op een vergelijkbaar niveau worden gebracht door middel van een eenmalige hervaststelling⁸⁾ en vervolgens eveneens onder het regime van betrekking (12) worden gebracht, met dien verstande, dat de aldus te berekenen huurprijzen als een maxi-

⁶⁾ Dr. J. van den Doel, Woningnood: een rekenfout?, *ESB*, 2 februari 1972, blz. 108.

⁷⁾ *Beleidsplan D'66; schets voor een regeringsbeleid in de periode 1971-1975*, vermeldt op blz. 68 enkele punten uit het spaarloon-pensioen-rapport van D'66 (augustus 1970).

⁸⁾ Vgl. „Advies Raad van de Volkshuisvesting aan de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening”, 10 augustus 1970 (bijlage Memorie van Toelichting bij Ontwerp van Wet tot Wijziging van de Huurwet, de Woningwet en de Wet Jaarlijkse Huurverhogingen, Zitting 1970-1971 van de Tweede Kamer der Staten Generaal, Nr. 10999).

Relance of inflatie?

W. NAESSENS*

Enige tijd vóór Pasen ontving de Belgische economie uit de handen van de regering een netjes verpakt geschenk. Er werd weliswaar reeds enige tijd over het „relance-plan” gesproken en gedebatteerd, maar toch verwekte het met overwegend Keynesiaanse delicatessen gevulde Paasei een algemeen enthousiasme. Slechts weinigen waren zo onbeleefd erop te wijzen, dat het cadeau hun onvoldoende gevuld leek om hun grote economische appetijt te stillen; enkele bedachtzame lieden opperden daarentegen de vrees dat de ongewoon rijke kost wel eens aan de Belgische economie een inflatoire indigestie zou kunnen bezorgen.

De laatste dagen is het wat stiller geworden rond het relance-plan: alle aandacht gaat thans naar de eerste concrete maatregelen die, als uitwerking van de richtlijnen van het plan, werden gepubliceerd. Niemand verwondert er zich over dat de bouwsector de eerste beneficiaris

blijkt te zijn: bijna de helft van de toename van de werkloosheid (manelijke volledig-werkloosheid met normale arbeidsgeschiktheid) in 1971 was in de bouwsector gesitueerd, terwijl het aantal faillissementen van bouwondernemingen in 1971 opliep tot 401 op een totaal van 1.326 geregistreerde faillissementen. Hoge rentevoeten, kredietrestricties, kostenstijging en BTW bleken teveel voor de gemiddelde Belg, die, nochtans, naar men zegt, van nature „een baksteen in zijn buik draagt”; zelfs de rentedalingen en kredietversoepelingen die elkaar sedert september 1971 opvolgen, konden het enthousiasme van de kandidaat-bouwers niet doen herleven.

Het relance-programma wil de gemiddelde, en zelfs de „kleine” Belg opnieuw stimuleren tot grotere bouwinvesteringen. De bestaande aankoop-, bouw- en verbouwingspremies worden, binnen zekere inkomensgrenzen en voor een deel voor een beperkte periode, gevoelig

verhoogd en de bouw van sociale woningen door de Overheid belangrijk versneld: meer dan 16.000 nieuwe sociale woningen¹⁾ zouden in 1972 moeten worden gebouwd door de Nationale Maatschappij van Huisvesting en de Nationale Landmaatschappij, en 2.400 nieuwe bouwelingen kunnen door het Woning-

* De auteur is medewerker van de Kredietbank te Brussel.

¹⁾ Wat een „sociale” woning is kan moeilijk worden beschreven. In ruime zin betreft het een woning die aan de voorwaarden (vnl. maximum oppervlakte, inkomen van bouwheer) voldoet om een bouwpremie te verkrijgen. „Sociaal” zijn steeds de woningen, gebouwd door de Nationale Maatschappij van Huisvesting, de Nationale Landmaatschappij, de gemeenten en intercommunales.

mum gelden. Om de financieringsvoorwaarden hiermee in overeenstemming te brengen zou conversie van nominale verplichtingen in aan de gekozen inkomensindex gerelateerde verplichtingen moeten plaatsvinden.

Hypotheek op eigen woningen

Volgens Floor⁹⁾ zou met betrekking tot door de eigenaars bewoonde woningen de bestaande toestand gehandhaafd moeten blijven. Dat houdt dus in een degressief jaarlijkse subsidie en hypotheek op nominale grondslag. De argumenten die hij hiervoor geeft zijn echter niet overtuigend. Het lijkt integendeel in het belang zowel van de spaarder, de eigen-woningbezitter, als van de belastingbetaler, dat ook hypotheek op eigen-woning-bezit op overeenkomstige wijze geïndexeerd worden als aandelen in huurwoningprojecten. De lasten voor het eerste jaar kunnen immers ook in dit geval aanzienlijk lager zijn, zodat de subsidie geheel kan vervallen, terwijl toch het „eigen huis” ook binnen het bereik van de lagere inkomensgroepen komt. Als rekenvoorbeeld kiezen we een hypotheek met een afbetalingsschema in 30 annuïteiten, waarbij de annuïteit telkens 2% daalt, terwijl de te

betalen bedragen overigens aan de gekozen inkomensindex evenredig zijn. In dit geval geldt:

$$\frac{x_0}{K} = \frac{R - c}{1 - \left(\frac{c}{R}\right)^n} \quad (16)$$

Hierin is R de rentefactor, c de annuïteitsreductiefactor en x_0/K het quotiënt van de eerste annuïteit en de gehele hypotheeksom (gerekend naar het moment van afsluiting). Zij $R = 1,005$; $c = 0,98$; $n = 30$, dan vinden we: $x_0/K = 0,0472$.

Bij een traditionele, niet geïndexeerde annuïteiten-hypotheek met afbetaling in 30 in gulden gelijk blijvende annuïteiten is $c = 1$. R zij 1,0825. We vinden: $x_0 = 0,0909$. Volgens dit voorbeeld is de eerste annuïteit bij de geïndexeerde hypotheek dus slechts 52% van die bij de traditionele. De lasten voor het eerste jaar van een geïndexeerde hypotheek van dit type met een aanvangsbedrag van f. 50.000 belopen slechts f. 2.360 tegen f. 4.545 bij de traditionele. Aan subsidiëring is dan geen behoefte meer.

A. C. de Goederen

⁹⁾ Floor, a.w., blz. 237 en 238.

fonds van de Bond der Kroostrijke Gezinnen worden toegestaan.

Revolutionair voor België is het wetsontwerp van Minister De Saegher om de grondspeculatie te bestrijden en daardoor het aanbod van bouwgronden te doen toenemen. Momenteel zouden immers 84% van de gronden waarvoor een officiële bouwtoelating werd verkregen *niet* worden bebouwd. Het nieuwe wetsontwerp verplicht de eigenaar van grond, waarvoor bouwtoelating werd verkregen, een verkoopprijs te publiceren en jaarlijks een speciale belasting van 1% op die prijs te betalen zolang het stuk grond onbebouwd of onverkocht blijft. Met de opbrengst van die belasting zal een fonds voor grondbeleid worden gefinancierd, dat gronden zal opkopen en verhuren — met een speciaal contract — aan kandidaat-bouwers. Het is begrijpelijk dat van sommige kanten nogal wat tegenstand komt tegen de voorgestelde heffing. Invloedrijke groepen dringen echter reeds aan op wetten die, naar het voorbeeld van de Bondsrepubliek, verhinderen dat een grondeigenaar bij onteigening de meerwaarde zou ontvangen die niet door zijn inspanningen en investeringen werd veroorzaakt, maar louter door externe oorzaken als publieke aanleg van wegen, elektriciteit, water enz.

Het relance-plan voorziet een extra-programma van Bfr. 10 mrd. voor openbare investeringen, waarvan Bfr. 4,5 mrd. voor openbare werken, en een bespoediging van de openbare werken en leveringen tijdens de eerste helft van 1972. In totaal bereiken de geplande uitgaven van de buitengewone begroting voor dit jaar Bfr. 101 mrd. in plaats van Bfr. 87,5 mrd. zoals oorspronkelijk was voorzien.

De particuliere investeringen zullen worden gestimuleerd door verruiming van de voordelen van de zgn. expansiewetten voor regionale of sectoriële groepen, voor ontwikkelingsgewesten, bepaalde sectoren (hotelwezen, distributie) en voor investeringen in het raam van de strijd tegen de vervuiling. Wellicht zullen sommige van deze bepalingen binnenkort opnieuw enigszins worden aangepast, vanwege de bezwaren welke de EG-commissie heeft geuit tegen deze vormen van expansiewetgeving. Kleine en middelgrote ondernemingen worden bedacht met premies per nieuwe arbeidsplaats, verruiming van de wetten op het middenstandskrediet en

uitbreiding van de expansiewetten van 1959 en 1970 tot de tertiaire sector.

De uitvoer wordt bevorderd door voordelen op het gebied van waarborgen, kredietverlening, dekking van commerciële, politieke en zelfs wisselrisico's; een systeem voor gedeeltelijke dekking van het wisselrisico wordt thans uitgewerkt.

De openbare besturen zullen tot 13.000 werklozen tewerk mogen stellen in plaats van 6.000 nu. De voorschriften betreffende verkopen en leningen op afbetaling zijn nogmaals aanzienlijk soepeler geworden (dit gebeurde een eerste maal in november 1971). Pensioenen en werkloosheidsuitkeringen werden onlangs verhoogd. De overheidsconsumptie zal, volgens het pas gepubliceerde economische budget 14,4% boven het niveau liggen van 1971 — d.w.z. Bfr. 228 mrd. in 1972 t.o.v. Bfr. 199 mrd. in 1971. Een groot deel van deze toename is het gevolg van de onlangs doorgevoerde aanpassing van de wedden van het overheidspersoneel. Het tekort van de gewone inkomsten t.o.v. de gewone uitgaven van het staatsbudget zal in 1972 minstens Bfr. 6 mrd. bedragen.

Enigszins tegenstrijdig met de geest van het relance-programma zijn de geplande rechtstreekse en onrechtstreekse belastingverhogingen, waarbij vooral de 10% hausse van de vennootschapsbelasting in het vuur van de kritiek kwam te staan. Wellicht daarom heeft de regering besloten de belastingen, die, op het ogenblik dat de BTW werd ingevoerd, reeds op de voorraden bij de bedrijven waren geheven, volledig in 1972 terug te storten. De bedrijven zullen deze bedragen in mindering mogen brengen van de betalingen waartoe ze verplicht zijn in het BTW-systeem. Dit en andere voordelen van het BTW-stelsel zullen het bedrag van de belastingverhogingen, die de bedrijven zullen moeten betalen, meer dan compenseren.

Door de relance-politiek hoopt de regering te beletten dat de werkloosheid, speciaal in het bouwbedrijf, nog meer alarmerende vormen gaat aannemen: in plaats van een afname van de actieve bevolking, in de bouwnijverheid tewerkgesteld, met 5.000 eenheden zou, volgens de gegevens van het economische budget, een toename worden bereikt met 1.000 eenheden. Over heel de economie zou het getal van de werkzoekenden ondanks alles nog

enigszins toenemen, maar toch aanzienlijk minder dan normaal mocht worden verwacht. Het bruto nationale produkt in constante prijzen zou met 3,8% groeien t.o.v. de oorspronkelijk voorziene 3,0%, maar ten koste van een sterkere prijsstijging: deze zou 4,4% bedragen (BNP-deflator) in plaats van de verwachte 4,1%.

De vrees van sommige economisten is, dat ook de 4,4% van het economische budget nog onderschat zal blijken te zijn. De opbouw van het relance-programma steunt immers grotendeels op de vrij pessimistische conjunctuurvooruitzichten die golden vóór het monetaire akkoord van Washington. Sedertdien is echter een duidelijke verbetering te bemerken in de algemene sfeer van de conjunctuurenquêtes op het gebied van de verwachte industriële activiteit en capaciteitsbezetting. Het relance-programma zou dan in de komende maanden een conjunctuur gaan stimuleren die dit feitelijk niet meer nodig heeft, met alle gevaren voor een sterkere inflatie. Ook de EG-Ministerraad heeft België gemaand tot voorzichtigheid bij het uitwerken van de relance-politiek.

De duurzaamheid van het hernieuwde optimisme bij de conjunctuurenquêtes moet echter nog worden bewezen. Voorbijgaande factoren kunnen de huidige verbetering verklaren: de opluchting na het verdwijnen — voor 'hoelang? — van het schrikbeeld van een wereldcrisis op monetair en economisch gebied, de inhaalvraag die daarvan het gevolg is op de nationale en internationale markten, de uitzonderlijk zachte winter en de optimistische officiële berichtgeving in de Bondsrepubliek en de Verenigde Staten. In wezen is de economische situatie in België thans slechts weinig verschillend van die tijdens de laatste maanden van 1971.

Tijdens één van de vroegere conjunctuurbewegingen kon het zelfs gebeuren dat officieel een herneming werd aangekondigd, zonder dat tevoren was erkend, dat het land een verdragingsfase doormaakte! Het is een goed punt voor de regering dat thans op het juiste moment energiek de herneming ter hand wordt genomen; we moeten echter hopen dat ze tussen de klippen van inflatie en recessie de gulden middenkoers zal kunnen sturen.

W. Naessens

Encyclopedie van de bedrijfseconomie

Eind vorig jaar verscheen het laatste deel van de Encyclopedie van de bedrijfseconomie, ruim twee jaar nadat in augustus 1969 het eerste deel verscheen. De hoofdredacteur van deze zeven boeken tellende encyclopedie is Prof. Dr. A. Mey, die kort voor het ter perse gaan van deel 3 overleed.

De encyclopedie bestaat uit de volgende delen:

1. Algemene economie (381 blz.);
- 2A. Waarde, kosten, resultaat (320 blz.);
- 2B. Financiering (221 blz.);
3. Organisatie (475 blz.);
4. Administratieve organisatie (336 blz.);
5. Controleleer (283 blz.);
6. Mathematische analyse, statistiek (327 blz. + register van 33 blz.).

Het eerste deel behandelt uitsluitend de algemene economie. Deze bedrijfseconomische encyclopedie begint met een deel over de algemene economie omdat een bedrijfshuishouding als onderdeel van de maatschappij, volgens Limperg in zijn oratie van 1922, geen mogelijkheid van vruchtbare arbeid heeft indien zij niet kennis neemt van de uitkomsten der onderzoekingen van de sociaal-econom.

De onderwerpen, die in alle delen alfabetisch zijn gerangschikt, kunnen in het eerste deel in de volgende groepen worden verdeeld:

1. Prijsvorming. Onder deze groep vallen o.a. de theorieën over het consumenten- en producentengedrag, de verschillende markt vormen en de economische orde.
2. Geld en krediet. Behandeld worden de onderwerpen, die verband houden met de geldvoorziening, met de geldpolitiek van de centrale banken en met het internationale geldverkeer.
3. Macro-economie en conjunctuur. Aan de orde komen de economische onderwerpen die betrekking hebben op de gehele volkshuishouding. Uiteraard speelt de Keynesiaanse economie hierbij een belangrijke rol.
4. Internationale betrekkingen. Besproken worden o.a. de internationale handel, betalingsbalans en economische integratie.
5. Openbare financiën. Verschillende onderwerpen van belasting- en uitgavenpolitiek en begrotingsbeleid komen aan de orde.

In deel 2A wordt aandacht geschonken aan waarde en kostprijs, kostensoorten, projectie en analyse van het bedrijfsresultaat en marktonderzoek.

De financiering krijgt in deel 2B ruime aandacht door behandeling van o.a. de behoefte aan vermogen, het aanbod van financieringsmiddelen en de financiële structuur. De gekozen onderwerpen hebben niet alleen betrekking op de vermogensverwerving, maar ook op de besteding van het vermogen (investeringsvraagstuk).

Tevens wordt aandacht besteed aan de fiscale vraagstukken die voortdurend bij de financiële problematiek ontstaan.

Deel 3 behandelt de organisatie, waaronder de algemene organisatie, de beslissingsvoorbereiding, het beheersen van processen en de personeelsvraagstukken. In de inleiding maakt Prof. Thierry duidelijk dat er zijns inziens geen wezenlijk verschil bestaat tussen de theorieën van de interne organisatie, die de organisatie van de produktie binnen het bedrijf betreft, en van de externe organisatie, die de organisatie van de produktie verbijszonderd in de verschillende bedrijven in de maatschappij, betreft.

In deel 4 wordt aandacht besteed aan de administratieve organisatie, die zich richt op de verwerking van gegevens tot informatie of tot de behandeling van voorstellingen van feiten en ideeën, zodanig dat betekenisvolle mededelingen ontstaan, binnen de bedrijfshuishouding en tussen de bedrijfshuishouding en haar

omgeving, ten behoeve van haar functionering en besturing. Volgens de inleiding zou men in plaats van administratieve organisatie ook de naam bedrijfsinformatica kunnen gebruiken, mits dit niet geïnterpreteerd wordt als louter computerkunde.

In deel 5, de Controleleer, wordt o.a. aandacht besteed aan de onderwerpen die verband houden met de controle in het algemeen, de functie van de accountant, de organisatie van het accountantsberoep, de plaats van de accountant in het economische leven, de inhoud van de accountantsverklaring in verband met de in voorbereiding zijnde wet op de jaarrekeningen van ondernemingen, de structuur van de beroepsuitoefening en de accountantscontrole.

Deel 6, Mathematische analyse, statistiek, is gewijd aan de kwantitatieve methoden van de economie en van de bedrijfseconomie in het bijzonder. Er is getracht het vereiste niveau van de wiskundige kennis van de lezer zo laag mogelijk te houden. Aan het eind van dit deel is een register opgenomen dat de trefwoorden uit alle delen van de encyclopedie bevat.

Het is moeilijk van een encyclopedie een beoordeling te geven. Het praktische nut ervan blijkt pas na langdurig gebruik. Desondanks wil ik enkele opmerkingen maken. De economische wetenschappen, waaronder de bedrijfseconomie, zijn aan een snelle verandering onderhevig. Dit blijkt o.a. uit de vele boeken die erover economie verschijnen. Uiteraard is het onmogelijk de brede stroom literatuur in een zedelijke encyclopedie te verwerken. Vandaar dat de Encyclopedie van de bedrijfseconomie zoveel mogelijk op de praktijk is afgestemd. Hierdoor zal de wetenschapper er niet veel nieuws in aantreffen. Deze pretentie heeft een encyclopedie echter ook niet. In zijn voorwoord schrijft de hoofdredacteur: „Een encyclopedie mag dus geen studieboek zijn. Zij bedoelt de stand en de resultaten der wetenschap — algemeen of verbijszonderd — op zodanige wijze weer te geven, dat zij niet alleen de vergaande kennis van vakgenoten opfrist en nieuwere vorm geeft, maar ook begrippen der wetenschap voor een bredere kring dan uitsluitend vakgenoten toegankelijk maakt”.

Toch is enige voorkennis van de bedrijfseconomie bij het hanteren van de encyclopedie gemakkelijk. Begrippen die wel besproken, maar niet in het register voorkomen, kunnen dan eerder worden gevonden.

Over het algemeen is een encyclopedie in onze huidige maatschappij aan een snelle verandering onderhevig. Hieraan ontkomt ook de hier besproken encyclopedie niet. In dit verband is het jammer dat in deel 2 over de financiering geen aandacht wordt besteed aan de in de Verenigde Staten gewijzigde aanpak van de financiële problematiek in de onderneming. Deze aanpak bleef achterwege om dit deel meer bruikbaar voor de praktijk te maken, zodat de „nodige aansluiting” bij de overige delen wordt verkregen. Hierdoor wordt m.i. veroudering van de encyclopedie bevorderd.

Toch is de Encyclopedie van de bedrijfseconomie een waardevol bezit voor degene die geen zin of tijd heeft door middel van de omvangrijke en vaak moeilijk toegankelijke literatuur, achter de betekenis van bepaalde bedrijfseconomische begrippen te komen.

L.H.

¹⁾ Encyclopedie van de bedrijfseconomie, Uitgeversmaatschappij W. de Haan, Bussum, 1969 t/m 1971, f. 75,50 per deel: de delen zijn tot nog toe niet afzonderlijk verkrijgbaar.

Het ontwikkelingsbeleid van de Europese Gemeenschap aan de vooravond van UNCTAD-III

Ontwikkelingshulp der EG

Toen het verdrag van de Europese Economische Gemeenschap in het midden der jaren vijftig tot stand kwam, stond de problematiek der ontwikkelingslanden nog niet zo in het middelpunt der belangstelling. Verschillende lidstaten van de jonge Gemeenschap bezaten koloniën, die uiteraard nauwe — ook economische — banden met hun moederland onderhielden. Voor zover deze koloniën toen naar onafhankelijkheid streefden, betrof dit politieke autonomie en niet zozeer economische ontwikkeling.

Het lag dan ook voor de hand dat in het EEG-verdrag de in 1957 bestaande koloniale banden — zij het met enige moeite — als grondslag voor het toekomstige associatieregime werden aanvaard, waarbij alle zes lidstaten medeverantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van deze landen gingen dragen. Dit kwam al tot uiting in de preambule van het verdrag, waarin wordt gesproken van „verbondenheid van Europa met de landen overzee” en van het verlangen „de ontwikkeling van hun welvaart te verzekeren”.

In het vierde deel van het verdrag werd de inhoud van de associatie van de landen en gebieden overzee vastgelegd. Hierdoor werd met zoveel woorden beoogd, de economische en sociale ontwikkeling der landen en gebieden overzee te bevorderen en nauwe economische betrekkingen tussen hen en de Gemeenschap in haar geheel tot stand te brengen (art. 131).

Rond 1960 verkregen veel van deze gebieden politieke onafhankelijkheid. Op Guinee na verklaarden ze zich bereid, de associatie met de Gemeenschap voort te zetten. (Nederlands Nieuw-Guinea ging in 1963 naar Indonesië over).

In 1963 kwam een nieuwe associatie-overeenkomst tot stand tussen de onafhankelijke Afrikaanse landen en Madagascar en de Gemeenschap. Het in Jaoundé gesloten akkoord

bundelt een groep van zeventien Geassocieerde Afrikaanse Staten en Madagascar (GASM). De overeenkomst van 1963 (Jaoundé I) werd in 1969 verlengd en uitgebreid (Jaoundé II). Dit akkoord loopt op 31 januari 1975 af.

De successieve Jaoundé-overeenkomsten hebben alle een drieledige structuur: een vrijhandelsgebied, financiële en technische samenwerking en institutionele bepalingen. Het vrijhandelsaspect betreft het verlenen van wederzijdse tariefpreferenties voor industrieproducten en voor een aantal tropische producten. Uitzondering hierop is o.a. gemaakt voor landbouwproducten die concurreren met Europese producten die onder het gemeenschappelijke landbouwbeleid vallen. De financiële bijstand loopt over het Europese Ontwikkelingsfonds en de Europese Investeringsbank. Ook werden associatie-instellingen in het leven geroepen zoals een associatieraad, de parlementaire conferentie van de Associatie en een arbitragehof.

In 1963 nam de Europese ministerraad op aandrang van Duitsland en Nederland een *intentieverklaring* aan, waarin werd uitgesproken dat de associatie (Jaoundé I) een open karakter had en dat associatie ook mogelijk was voor andere dan Afrikaanse gebieden waar Frans werd gesproken. Deze intentieverklaring leidde tot associatieverdragen met Nigeria (nooit in werking getreden) en met de drie Oostafrikaanse staten Kenya, Oeganda en Tanzania (akkoord van Arusha) die een douane-unie vormen. Het akkoord van Arusha trad op 1 januari 1971 in werking en loopt evenals Jaoundé II op 31 januari 1975 af. De bepalingen van het verdrag van Arusha gaan minder ver dan die van Jaoundé, met name bevat het geen voorzieningen voor financiële hulp.

Verder heeft de EEG economische betrekkingen aangeknoopt met Griekenland, Turkije, Marokko, Tunesië en Malta in de vorm van associaties, met Spanje en Israël door

middel van preferentiële handelsakkoorden en met Joegoslavië en Libanon door niet-preferentiële overeenkomsten. Met andere landen zoals Cyprus, Algiers, Libië en de Verenigde Arabische Republiek zijn thans onderhandelingen gaande.

Met de Latijns-Amerikaanse landen is in 1971, na enige jaren van onderhandelen, een permanente regeling voor overleg tot stand gekomen. Het initiatief hiertoe is van de Latijns-Amerikaanse landen uitgegaan.

In het kader van de wereldvoedselovereenkomst van 1967 tenslotte neemt de EG deel aan het verstrekken van graan aan ontwikkelingslanden. Op eigen initiatief heeft de gemeenschap uit landbouwoverschotten melkproducten verstrekt.

Bezwaren tegen associatiebeleid

Het associatiebeleid van de Europese Gemeenschappen heeft bezwaren opgeroepen. Deze richten zich voornamelijk op de voorkeurbehandeling die de geassocieerde landen aan de lidstaten van de Gemeenschap toestaan. Deze geprivilegeerde toegang tot de markt van associatielanden wordt aangeduid als wederzijdse preferenties, omgekeerde preferenties of contrapreferenties („reverse preferences”). Vooral de Verenigde Staten hebben bij voortdurende hun afkeuring kenbaar gemaakt over deze inbreuk op de meestbegunstigingsclausule.

Het probleem van de wederzijdse preferenties in associatieverband is toegespitst door de invoering van het algemene preferentiesysteem voor halffabrikaten en eindproducten van ontwikkelingslanden. Deze gedachte is op UNCTAD I (Genève 1964) ontwikkeld. Op UNCTAD II (New Delhi 1968) werd in beginsel besloten tot invoering van een algemeen preferentiesysteem, dat niet wederkerig en niet-discriminatoir zou zijn.

De Europese Gemeenschappen

hebben op 1 juli 1971 een algemeen preferentiesysteem ingevoerd voor een termijn van zes maanden¹⁾, dat vervolgens voor het jaar 1972 is verlengd²⁾. Deze gemeenschapsverordeningen hebben geen wijziging gebracht in de wederzijdse preferenties, zodat de gemeenschap gemakkelijker dan andere ontwikkelde landen toegang blijft houden tot de markt van de geassocieerde staten.

Gaat de gemeenschap er dus niet op achteruit als gevolg van het algemene preferentiesysteem, dit is wel voor de geassocieerde staten het geval. Naarmate meer ontwikkelingslanden vrije(re) toegang tot de gemeenschappelijke markt krijgen voor hun industrieproducten, neemt het voordeel van de bestaande associatiepreferenties af. De Europese Gemeenschappen proberen evenwel de belangen van hun associatiepartners te beschermen. In de verordeningen betreffende de invoering van het algemene preferentiesysteem wordt de tijdelijke aard van de maatregel aldus gemotiveerd, dat de mogelijkheid ontstaat „om verbetering te brengen in ongunstige situaties die in de geassocieerde landen zouden kunnen ontstaan ten gevolge van de toepassing van het stelsel van de algemene preferenties”.

De Verenigde Staten maken nog geen aanstalten deel te nemen aan het stelsel van algemene preferenties. Het aanvankelijk aanbod van de Verenigde Staten bevatte de voorwaarde, dat alle wederzijdse preferenties zouden worden afgeschaft. Bij herhaling hebben de Verenigde Staten verzekerd dat ze geen algemene preferenties willen verlenen aan ontwikkelingslanden die Amerikaanse exportgoederen op hun markt discrimineren. Overigens genieten de Verenigde Staten zelf wederzijdse preferenties op de Philippijnen; deze lopen in 1974 af.

Tijdens de consultaties ontstond bij de Verenigde Staten de bereidheid over hun bezwaren heen te stappen, indien de desbetreffende ontwikkelingslanden de verzekering zouden geven dat de wederzijdse preferenties binnen een niet al te lange termijn, bijv. in 1975, zouden verdwijnen³⁾. De geassocieerde ontwikkelingslanden hebben hiertegenover gesteld, dat de ontwikkelde landen dit maar onder elkaar moeten uitmaken. In de Verklaring van Lima die de „77” ontwikkelingslanden op 9 november 1971 hebben opgesteld ter voorbereiding van UNCTAD III is deze gedachte over-

genomen⁴⁾. Raul Prebisch heeft op het UNCTAD III-symposium in januari jl. in Den Haag gewezen op de vrees van de Afrikaanse associatielanden dat ingeval de wederzijdse preferenties voor de EG eenzijdig zouden worden afgeschaft, dit vermindering van de financiële steun van de EG met zich mee zou kunnen brengen⁵⁾. De EG zou dus kunnen beginnen met duidelijk te maken dat zij de GASM-landen geen lagere financiële en technische steun zal geven als gevolg van het intrekken van de vroeger toegestane voorkeurbehandeling.

Gevolgen van uitbreiding EG

De toetreding van Engeland tot de EG op 1 januari 1973 is eveneens oorzaak van een debat over de speciale en wederzijdse preferenties van de EG. In de toetredingsdocumenten⁶⁾ herhalen de EG de hierboven reeds genoemde verklaring van intentie van 1963 ten aanzien van een aantal onafhankelijke landen van het Gemenebest in Afrika, de Indische Oceaan, de Stille Oceaan en het Caraïbische gebied, waaronder zich ook de drie associatielanden van Arusha bevinden⁷⁾. Aan deze landen wordt de keus gelaten tussen een associatie van het type Jaoundé II, een bijzondere associatieovereenkomst op basis van artikel 238 EEG-verdrag, een preferentieel en een niet-preferentieel handelsakkoord. Wanneer ze — wat het meest waarschijnlijk lijkt — kiezen voor een Jaoundé-associatie kunnen ze deelnemen aan de onderhandelingen over de derde Jaoundé-overeenkomst die op 1 augustus 1973 beginnen. Zoals gezegd loopt Jaoundé II op 31 januari 1975 af.

In dit kader kan dan eveneens het probleem van de Caraïbische suiker worden opgelost. Het suikerakkoord van het Gemenebest loopt in 1974 af. Bij de toetredingsonderhandelingen heeft de Gemeenschap zich bereid verklaard, het probleem van de suiker in het kader van de onderhandelingen over Jaoundé III te regelen, waarbij rekening gehouden zal worden met het belang dat het voor de economie van verscheidene van de Caraïbische landen heeft.

De Gemeenschap stipuleert in het protocol, dat het doel van het associatiebeleid onveranderd blijft en dat toetreden van nieuwe lidstaten en eventuele uitbreiding van het associatiebeleid niet mogen leiden

tot een verzwakking van de betrekkingen met de GASM-staten. We zullen moeten afwachten, hoe de Gemeenschap dit denkt te bereiken. Wanneer alle associatielanden in Jaoundé III een gelijke preferentiële behandeling genieten, zal de voorkeurbehandeling van de GASM-landen onmiskenbaar aan betekenis inboeten. Daartegenover zullen ze toegang tot een grotere markt krijgen⁸⁾.

Men mag verwachten, dat deze uitbreiding van de EG-preferenties bezwaren bij derde landen zal oproepen. Deze tegenkrachten zullen sterker zijn, naarmate de wederzijdse preferenties ook verruimd worden. Op het Haagse UNCTAD-symposium is in het *Final Report* een artikel (nr. 15) van deze strekking opgenomen. Daarin wordt uitgesproken dat de EG de wederzijdse preferenties binnen afzienbare tijd moeten afschaffen zonder dat dit ten koste van de financiële steun aan de associatielanden mag gaan.

„What is, however, of immediate importance is that in connection with the enlargement of the EEC the impact of reverse preferences on world trade should not be increased. The enlarged EEC should not enjoy both the reverse preferences of the original Six and those which the United Kingdom enjoyed. In particular, countries of the Commonwealth should not be forced to grant reverse preferences to the EEC in connection with the implementation of the sugar guarantee granted in the context of the negotiations with the United Kingdom”⁹⁾.

Prebisch verwacht niet, dat de Europese Gemeenschappen in beginsel de bereidheid zullen uitspreken tot het afbreken van de wederzijdse preferenties¹⁰⁾. En hij doet dit

1) PB 1971 L 142 van 28 juni 1971.

2) PB 1971 L 287 van 30 december 1971.

3) In 1975 lopen de Jaoundé- en Arusha-verdragen af.

4) Verklaring van Lima, 3e deel, C,1,2 (blz. 42 van de Franse tekst).

5) UNCTAD III Symposium Report, Staatsuitgeverij, 1972, blz. 218.

6) Protocol 22 van de Documenten betreffende de toetreding tot de Europese Gemeenschappen van het Koninkrijk Denemarken, Ierland, het Koninkrijk Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland (PB L 73/177 van 27 maart 1972).

7) Vgl. de lijst in bijlage VI van de Akte van Toetreding (PB L 73/137 van 27 maart 1972).

8) Prebisch heeft hierover een globale berekening gemaakt. Zie zijn praeadvies in UNCTAD III Symposium Report, blz. 211-216.

9) UNCTAD III Symposium Report, blz. 22-23.

10) idem, blz. 220.

op goede gronden, zoals hieronder zal blijken.

Contouren nieuw ontwikkelingsbeleid der EG

De Europese Commissie heeft op 27 juli 1971 een memorandum gepubliceerd over een gemeenschappelijk beleid inzake ontwikkelings-samenwerking¹¹⁾. Hierin zet de Commissie uiteen, dat ze tot het einde van de mogelijkheden is genaderd om een ontwikkelingsbeleid te voeren. Het EEG-verdrag bevat geen expliciete bepalingen over technische en financiële bijstand buiten het associatiebeleid. Het komt de Commissie voor, dat ze op deze weg nauwelijks verder kan gaan, indien ze in de komende jaren de essentie van haar associatie-overeenkomsten — in het bijzonder met de GASM-landen — wil handhaven en tegelijkertijd ernstige moeilijkheden binnen de Gemeenschap en in de betrekkingen met bepaalde geïndustrialiseerde landen en niet-geassocieerde ontwikkelingslanden wil vermijden.

Naarmate de economische en politieke unie in zicht komt, is een nauwere coördinatie van het economische beleid vereist. Toch stelt de Commissie dat de Gemeenschap aan het einde van de jaren zeventig niet de plaats van de lidstaten moet hebben ingenomen om een gemeenschappelijke politiek van ontwikkelingssamenwerking te voeren. Wel stelt ze als doelstelling, dat in de komende tien jaar het nationale beleid der lidstaten geleidelijk wordt geharmoniseerd en er stilaan een gemeenschappelijke conceptie voor de ontwikkelingssamenwerking tot stand komt.

Daartoe zouden enkele nogal ingrijpende maatregelen nodig zijn zoals een akkoord op grond waarvan de lidstaten overeenkomen, geen nieuwe bilaterale verplichtingen aan te gaan zonder voorafgaand overleg over de vraag of gecombineerde of gemengde maatregelen wenselijk en mogelijk zijn. Ook zou de Gemeenschap meer financiële en technische samenwerking moeten kunnen verstrekken aan ontwikkelingslanden of groepen ontwikkelingslanden die erom vragen.

We zullen thans in het midden laten, of een Gemeenschapsbeleid inzake ontwikkelingssamenwerking in het huidige stadium van ontwikkeling van de Europese integratie toegejuigd moet worden¹²⁾; in een

werkelijke economische en politieke unie zal zo'n beleid vermoedelijk wel onontbeerlijk zijn, zeker voor zover het de betalingsbalans van de unie beïnvloedt.

Uit het memorandum blijkt overduidelijk, dat de Commissie de essentie van het associatiebeleid wil handhaven. Dit impliceert speciale en wederzijdse preferenties. De Commissie ziet wel in dat ze dit beleid zonder verderstreckende bevoegdheden en meer middelen niet kan uitbreiden. Daarom eist ze een deel van de technische en financiële bijstandsmogelijkheden van de lidstaten op.

Ook geeft de Commissie duidelijk te kennen, dat het haar gaat om het instandhouden en uitbouwen van een Europese invloedssfeer in Afrika en het Middellandse-Zeegebied. Elders in het memorandum wordt het een politieke keuze van deze landen genoemd. Deze opvatting leidt in extremis tot een opdeling van de wereld in invloedssferen, waarbij bijvoorbeeld de Verenigde Staten zich moeten concentreren op Zuid-Amerika en de EG op Afrika. Dit is een andere doelstelling dan het tot ontwikkeling brengen van arme landen. Weliswaar behoren de Afrikaanse landen tot de minst-ontwikkelde der ontwikkelingslanden, maar deze zijn ook buiten Afrika te vinden. Dit streven van de Europese Gemeenschap leidt dan ook op sommige ogenblikken tot verdeeldheid binnen „de groep van 77” ontwikkelingslanden die binnen de UNCTAD opereert¹³⁾.

EG en UNCTAD III

De Europese Gemeenschap neemt als waarnemer aan de UNCTAD-vergaderingen deel. Omdat ze niet het lidmaatschap van de Verenigde Naties bezit kan ze niet als volwaardig deelnemer in de wereldhandelsconferentie participeren, maar slechts als „intergouvernementele organisatie”. Zowel het Europese Parlement¹⁴⁾ als de Europese Commissie¹⁵⁾ pleiten ervoor, de Commissie als woordvoerder van de Gemeenschap te laten optreden, wanneer problemen aan de orde zijn waarvoor de Commissie de verantwoordelijkheid draagt. Het betreft hier met name de handelspolitiek, het landbouwbeleid en het associatiebeleid. Voor andere onderwerpen zou een gemeenschappelijk standpunt van de gezamenlijke lidstaten

door één lidstaat naar voren moeten worden gebracht.

De verdediging van het associatiebeleid wordt in de voorbereidende stukken sterk bepleit. Tevens wordt aangedrongen op overleg tussen de Gemeenschap en de geassocieerde staten tijdens UNCTAD III. Een dergelijk verlangen is zelfs opgenomen in de resolutie van de Parlementaire Conferentie van de Jaendé-associatie, die in januari jl. in Den Haag is gehouden¹⁶⁾.

De speciale maatregelen ten gunste van de meest achtergebleven ontwikkelingslanden genieten de steun van de EG. In de Verenigde Naties is vorig jaar een lijst van ontwikkelingslanden opgesteld, die als de „harde kern” van de armste ontwikkelingslanden werden erkend. Hierop staan 25 landen genoemd, waarvan er 8 tot de Jaendé-associatie behoren, 2 tot de Arusha-associatie en 3 tot de groep van Gemenebest-landen die kunnen kiezen voor een associatie met de vergrote Gemeenschap. Meer dan de helft van de armste landen behoort dus tot de groep die enigerlei band met de EG heeft of zoekt. Een van de maatregelen die gunstig zou werken is een algemenere toepassing van het systeem van algemene preferenties. Doordat de EG op 1 juli 1971 dit systeem is gaan toepassen, worden de huidige geassocieerde landen geconfronteerd met een verlies van hun exclusieve toegangsrechten tot de markt van de Zes, waarvoor ze geen compensatie hebben gekregen in de vorm van een preferentiële toegang tot de markten

¹¹⁾ Supplement 5/71, bijlage bij Bulletin 9/10-1971.

¹²⁾ Het wordt — zeker voorlopig — afgewezen door Pronk en Coppens. Vgl. J. P. Pronk in *ESB* van 1971, blz. 1091 en 1106; H. A. J. Coppens, *Europa en de ontwikkelingslanden*, Novib, Den Haag, 1971.

¹³⁾ Een uitstekend overzicht van de blokvorming binnen de UNCTAD is te vinden in B. Gosovic, *UNCTAD-conflict and compromise*, Sijthoff, Leiden, 1972, blz. 271-303.

¹⁴⁾ Zie het Verslag van de Commissie voor Externe Economische Betrekkingen nopens de voorbereiding van de derde zitting van de UNCTAD (rapporteur: P.-B. Cousté) Document 278/71, blz. 23.

¹⁵⁾ Mededeling van de Commissie aan de Raad, Voorbereiding van de derde Conferentie van de Verenigde Naties voor Handel en Ontwikkeling, van 8 maart 1972, nr. SEC(72) 931 def., blz. 11.

¹⁶⁾ PB 1972 C 11/8 van 7 februari 1972.

van de overige industrielanden, met name de Verenigde Staten.

Tot dusver passen buiten de EG de volgende landen het systeem toe: Japan (1 augustus 1971), Noorwegen (1 oktober 1971), Engeland, Denemarken, Zweden, Finland en Nieuw-Zeeland (1 januari 1972), terwijl Hongarije en Tsjechoslowakije het voor bepaalde ontwikkelingslanden op 1 januari 1972 invoerden.

Uit de beraadslagingen in de Europese ministerraad ter voorbereiding van de Wereldhandelsconferentie is gebleken dat de lidstaten niet over alle agendapunten eenzelfde standpunt innemen. Zo werd een voorstel van Duitsland en Nederland afgewezen, dat een principiële bereidverklaring inhield tot het afschaffen van douanerechten op ongebrande koffie, cacaobonen en palmolie. Ook werd door de Raad een voorstel van de Europese Commissie afgewezen, tot het vaststellen van een krediet van 1,2 mln. reken-eenheden voor de exportbevordering van de ontwikkelingslanden op de gemeenschappelijke markt.

De standpunten die de EG in Santiago de Chile zal innemen, zijn van grote invloed op het verloop

der conferentie. De vergrote gemeenschap is de grootste handelsmogelijkheid ter wereld; tevens is de EG nu al de grootste importeur ter wereld van producten uit de ontwikkelings-

landen. Dit legt een grote verantwoordelijkheid op de lidstaten van de Europese Gemeenschap. Juncta juvant!

Europa Instituut Leiden

(I.M.)

Is onze economie ziek, zwak of misselijk?

Op deze indringende vraag, in een tijd waarin wij ons voor de vierde maal sinds de tweede wereldoorlog in een economische recessie bevinden, gaven de top-economen van Nederland in de afgelopen weken antwoord in

ELSEVIERS **WEEKBLAD**

Deze boeiende serie is thans in brochure-vorm verschenen en is op schriftelijke aanvraag gratis te verkrijgen bij Elseviers Weekblad, Postbus 152, Amsterdam.

Aan het

DRENTS ECONOMISCH TECHNOLOGISCH INSTITUUT

bestaat de mogelijkheid tot aanstelling van een

STAFMEDEWERKER

wiens taak in hoofdzaak zal bestaan uit regionaal sociaal economisch onderzoek.

Gedacht wordt aan iemand,

- die bereid is in teamverband te werken;
- met tenminste enige ervaring op onderzoekgebied;
- met een goede contactuele en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid;
- met opleiding M.O. Economie of daarmee vergelijkbaar niveau.

Geboden wordt :

- een salaris van ca. f. 1.400,— per maand, excl. 6½% vakantie-uitkering;
- pensioen en sociale regelingen conform die van het overheidspersoneel.

Nadere inlichtingen over deze functie kunnen telefonisch worden verstrekt door de adjunct-directeur, Drs. S. Martin, telefoon (05920) 1 25 47.

Sollicitaties binnen 10 dagen na verschijning van dit blad aan de directeur van het D.E.T.I., Postbus 142, Assen.